

METODEEVALUERING:
ENERGI- OG MILJØFORMIDLING
TIL ETNISKE MINORITETER

Projekter støttet af Energisparepuljen

Udarbejdet af Agendacenter Sundbyøster
for Energispareudvalget
December 2007

INDHOLD

1. INTRODUKTION	5
BAGGRUND	5
FORMÅL	5
RAPPORTENS OPBYGNING	6
2. DE 5 PROJEKTER.....	7
ALBERTSLUND: ENERGIBESPARELSER FOR INDVANDRERE.....	7
<i>Projektramme</i>	7
<i>Formål</i>	7
<i>Indhold</i>	8
AMAGER ØST: MOBILISERING AF ETNISKE RESSOURCER	8
<i>Projektramme</i>	8
<i>Formål</i>	8
<i>Indhold</i>	8
HERNING: REDUKTION AF ENERGIFORBRUG I ALMENE BOLIGER I MIDT- OG VESTJYLLAND.....	9
<i>Projektramme</i>	9
<i>Formål</i>	9
<i>Indhold</i>	9
KØBENHAVN: ENERGIBESPARELSER I NYDANSKE VIRKSOMHEDER	9
<i>Projektramme</i>	9
<i>Formål</i>	9
<i>Indhold</i>	10
VOLLSMOSE: KVINDELIGE MILJØAMBASSADØRER I VOLLSMOSE.....	10
<i>Projektramme</i>	10
<i>Formål</i>	10
<i>Indhold</i>	10
3. OM METODEEVALUERINGEN	11
EVALUERINGENS FOKUS	11
EVALUERINGSTEMAER	11
DATAINDSAMLING	11
<i>Datatyper og kilder</i>	11
<i>Overvejelser vedrørende dataindsamling</i>	12
<i>Evalueringens forløb</i>	13
4. ERFARINGSOPSAMLING	14
STATUS PÅ PROJEKTERNE.....	14
<i>Herning</i>	14
<i>Albertslund</i>	14
<i>Amager Øst</i>	15
KONTAKT TIL MÅLGRUPPER OG REKRUTTERING	15
<i>Netværk og personlig henvendelse</i>	15
<i>Sprogets betydning for rekruttering og deltagelse</i>	16
<i>Den første henvendelse</i>	17
<i>Kønsopdeling</i>	17
<i>Velkendte rammer</i>	18

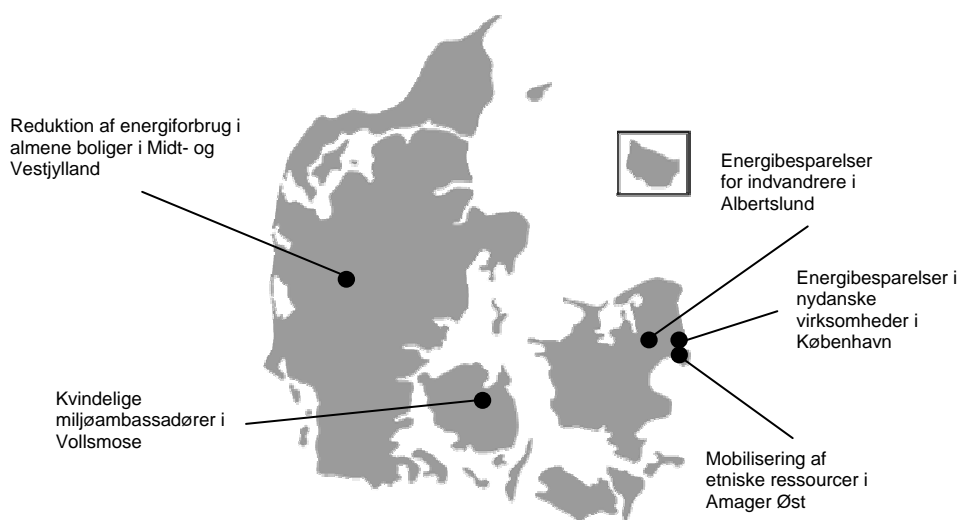
MÅLGRUPPER.....	19
<i>Køn</i>	19
<i>Deltagernes forskellige baggrund</i>	20
AMBASSADØRTANKEN	20
<i>Videndeling</i>	20
<i>Frivillighed og drive</i>	21
<i>Ambassadører og formidling</i>	22
UNDERVISNING AF ETNISKE MINORITETER	24
<i>Tryghed og det sociale element</i>	24
<i>Sammenhæng og bredde i undervisningen</i>	24
<i>Mødekultur</i>	26
<i>Hjemmebesøg</i>	26
<i>Både teori og praksis</i>	27
<i>Sprog og undervisning</i>	28
AKTØRER OG SAMARBEJDE	28
<i>Projektholdere</i>	28
<i>Krav til projektholder</i>	29
<i>Boligforeninger</i>	29
<i>Kommune</i>	31
SUCCESKRITERIER OG DOKUMENTATION AF INDSATSEN	31
<i>Projekternes målsætninger</i>	32
<i>Måling af effekter</i>	32
<i>Bløde effekter</i>	34
5. KONKLUSIONER OG ANBEFALINGER.....	36
KONTAKT TIL MÅLGRUPPER OG REKRUTTERING	36
MÅLGRUPPER.....	37
AMBASSADØRTANKEN	37
UNDERVISNING AF ETNISKE MINORITETER	38
AKTØRER OG SAMARBEJDE	39
SUCCESKRITERIER OG DOKUMENTATION AF INDSATSEN	40
ANBEFALINGER.....	41
6. BILAG.....	44
A. Litteraturliste.....	45
B. Oversigt over informanter fra interviews og fokusgrupper	46
C. Interviewguide	47
D. Eksempler på program for ambassadørkurser.....	50
E. Oversigt over de 16 succeskriterier i Amager Øst.....	52
F. Beregninger på effekt af hjemmebesøg i Albertslund	53
G. Eksempler på foldere udviklet til undervisning i Albertslund.....	54
H. Eksempel på indhold i kursusmapper i Amager Øst.....	56
I. Kontaktpersoner i projekterne.....	57
J. Andre projekter – til inspiration.....	58

1. INTRODUKTION

Baggrund

I forbindelse med ansøgningen til Energisparepuljen i 2005, besluttede Energispareudvalget at samle op på de erfaringer, som gøres i nogle af de støttede projekter.

De seneste år har nye typer projekter søgt og opnået støtte fra Energisparepuljen til forskellige former for energispareaktiviteter. Fem af disse projekter har det til fælles, at de henvender sig til borgere med anden etnisk baggrund end dansk. De fem projekter, som ses på landkortet herunder, har fået projektstøtte i kortere eller længere tid i perioden 2005-2008.

Fire af de fem projekter havde fået bevilget støtte, da Energispareudvalget besluttede, at der skulle laves en erfaringsopsamling, mens et projekt endnu ikke havde fået tildelt midler. Ved ansøgningsfristen til Energisparepuljen i november 2005 var der to projekter, som søgte om midler – det ene i Håndværksrådet og det andet i Agendacenter Sundbyøster. Da sidstnævnte var det af de to projekter, som skulle løbe over den længste periode, besluttede Energispareudvalget at knytte en metodeevaluering til dette projekt.

Formål

På denne baggrund har Agendacenter Sundbyøster fået til opgave at udarbejde en metodeevaluering, som skal fokusere på metoder til at opnå adfærdsændringer i forhold til energibesparelser blandt målgruppen af etniske minoriteter. Metodeevalueringen vil gennemgå de fem projekters formål og indhold samt de erfaringer, som projektholderne har gjort sig i relation hertil. Evalueringen blev indledt i foråret 2006 og afsluttet ultimo 2007.

Projektet i Herning er allerede afsluttet, mens de øvrige projekter fortsat er aktive. Evalueringen vil derfor gøre status på de erfaringer, der er gjort indtil nu, og den vil forhåbentligt kunne bidrage til planlægningen af nye projekter eller som inspiration til

de igangværende. Formålet med metodeevalueringen er *ikke* at vurdere, om projekterne skal fortsætte, men at øge kendskabet til samspillet mellem målgruppen og aktiviteterne herunder de særlige udfordringer, der eksisterer i dette samspil.

Evalueringsrapporten er udarbejdet til Energispareudvalget. I forlængelse heraf udarbejder Agendacenter Sundbyøster et hæfte, der opsummerer de væsentligste erfaringer og konklusioner fra rapporten. Hæftet kan bruges til inspiration for kommuner og andre aktører, der ønsker at arbejde med energi- og miljøformidling til etniske minoriteter.

Evalueringen skal opfattes som en midtvejsevaluering, da flere af projekterne for sættes ind i 2008. Den vil blive fulgt op af en slutrapport ultimo 2008, som dels vil bygge på erfaringer indsamlet til nærværende rapport, dels på de nye erfaringer som gøres i de projekter, som fortsat er aktive i 2008.

Rapportens opbygning

I kapitel 2 følger en præsentation af de fem projekter. Derefter beskrives i kapitel 3 evalueringens fokus og de seks temaer, som er evalueringens omdrejningspunkt. Det gennemgås også, hvilke typer data, der ligger til grund for evalueringen. Kapitel 4, som er rapportens hoveddel, indeholder den erfaringsopsamling, der er resultatet af vores gennemgang af projekterne. I kapitel 5 samles de centrale tendenser og konklusioner fra erfaringsopsamlingen, og på basis heraf præsenteres afslutningsvist en række anbefalinger.

2. DE 5 PROJEKTER

I det følgende præsenteres de fem projekters rammer, formål og indhold. Som det fremgår af beskrivelserne, varierer de fem projekter både i forhold til varighed, indhold og metoder. Fælles for dem alle er:

- at de henvender sig til borgere med anden etnisk baggrund end dansk,
- at de har fokus på energibesparelser og miljøforbedringer,
- at der er tale om typer af projekter, som projektholderne ikke havde erfaring med på forhånd.

Endvidere vil det fremgå af beskrivelserne, at to af projekterne er blevet udskudt i forhold til deres oprindelige tidsplan, nemlig projekterne i København og Vollsmose. Erfaringsopsamlingen i kapitel 4 omfatter derfor kun de tre øvrige projekter. Det er dog hensigten, at de to udskudte projekter inddrages i evalueringen i 2008, og vi har derfor valgt at præsentere alle fem projekter i beskrivelserne nedenfor. Boksen herunder giver et hurtigt overblik over projekterne.

Projektitel	Sted	Projektholder(e)	Start	Slut	Budget (kr.)	Inkl. i evaluering
Energibesparelser for indvandrere	Albertslund	Agendacenter Albertslund	2005	2008	2.750.000	JA
Mobilisering af etniske ressourcer	Amager Øst	Agendacenter Sundbyøster	2006	2007	1.210.000 ¹	JA
Reduktion af energiforbrug i almene boliger i Midt- og Vestjylland	Herning	Boligselskabet MidtVest, Boligselskabet Fruehøjgaard og FællesBo	2005	2006	625.000	JA
Energibesparelser i nydanske virksomheder	København	Håndværksrådet	Udskudt	- ²	200.000	NEJ
Kvindelige miljøambassadører i Vollsmose	Vollsmose	Odense Andelsboligforening	2007	- ³	1.045.000	NEJ

Albertslund: Energibesparelser for indvandrere

Projektramme

Dette var det første af de fem projekter, som modtog støtte fra Energisparepuljen. Projektet udføres af Agendacenter Albertslund og skulle oprindeligt løbe fra april 2005 til udgangen af 2007, men er siden blevet forlænget til udgangen af 2008. Det samlede budget for hele perioden er på ca. 2,75 mio. kr. og 7425 timer.

Formål

Projektets formål er at skabe forståelse for betydningen af energibesparelser blandt borgere med anden etnisk herkomst end dansk, og få dem til at udnytte de muligheder,

¹ Der er søgt om yderligere 763.000 kr. fra Energisparepuljen til at forlænge projektet til udgangen af 2008. Svar forventes i januar 2008. Sammen med egenfinansiering vil en eventuel forlængelse udvide projektet med 880.000 kr.

² Håndværksrådets projekt er endnu ikke kommet i gang. Slutdatoen kendes derfor ikke.

³ Projektet i Vollsmose startede senere end planlagt. Slutdatoen kendes derfor ikke.

de selv har for energibesparelser. Effektmålet er at øge målgruppens handlekompetence og indfri de besparelspotentialer, der ligger heri.

Indhold

Projektet består af en bred vifte af aktiviteter, der på forskellig vis skal informere målgruppen om energibesparelser.

Et af de bærende elementer i projektet er tilbuddet om hjemmebesøg med energitjek og uddeling af informationsmateriale om energibesparelser. Projektet indeholder desuden oplæg i forskellige relevante fora såsom Sprogskolen og Kulturforeningen samt praktiske 'spar energi i køkkenet'-arrangementer.

Projektet har desuden skullet uddanne kvinder til energiambassadører, som skal videreformidle viden om energibesparelser i egne netværk og boligområder.

Amager Øst⁴: Mobilisering af etniske ressourcer

Projektramme

Dette projekt er også forankret i Agenda 21-regi, idet projektholderen er Agendacenter Sundbyøster. Projektet startede op i 2005 og skulle som udgangspunkt fortsætte til udgangen af 2007. Der er søgt om forlængelse til udgangen af 2008.

Det samlede budget fra 2006 til og med 2007 er på 1,21 mio. kr. og 4350 timer⁵. Midlerne kommer fra Energisparepuljen, Integrationsministeriet og R98. Som forudsætning for at modtage støtte fra Energisparepuljen skulle Agendacenter Sundbyøster gennemføre nærværende metodeevaluering.

Formål

Projektets formål er at forbedre miljøforhold og skabe grundlag for besparelser på el, varme og vand i boligområder med mange etniske minoriteter. Projektet sigter på at give målgruppen en bred viden om vigtigheden af ressourcebesparelser og derigennem søge at ændre målgruppens adfærd i forhold til ressourceforbrug. Man ønsker desuden at øge etniske minoriteters engagement i lokalområdets miljø i både social og økologisk forstand, idet man både har fokus på viden om konkrete miljøforhold, forståelse af de samfundsmæssige strukturer og forsyningssystemer samt formidlingskompetence.

Indhold

Grundstenen i projektet er uddannelsen af 100 kvindelige miljøambassadører med forskellige sproglige baggrunde, som efter et kursusforløb skal videreformidle viden om miljø og energi i deres omgangskreds. Kurserne, der strækker sig over 12 sessioner, er en kombination af oplæg, praktiske øvelser og ekskursioner. Det er bredt orienteret i mod miljøforbedringer, herunder el- og varmebesparelser, vandbesparelser, affaldshåndtering, miljøvenlig rengøring og formidling.

Et vigtigt element i projektet har fra starten været at gøre repræsentanter fra etniske minoritetsgrupper til rollemodeller og herigennem bidrage til et løft af

⁴ Området Sundbyøster ændrede navn til Amager Øst i 2006. Agendacenter Sundbyøster skal efter planen have et nyt navn den 1. januar 2008.

⁵ Der er søgt om yderligere 763.000 kr. til forlængelse af projektet i 2008.

boligområderne, hvor der er efterspørgsel på større hensyntagen til udearelaer, inventar og det sociale miljø.

Supplerende aktiviteter omfatter hjemmebesøg, informationsmateriale til boligforeningerne, temaarrangementer i boligforeninger og på sprogskoler i samarbejde med miljøambassadørerne samt udflugter for familier.

Herning: Reduktion af energiforbrug i almene boliger i Midt- og Vestjylland

Projektramme

Dette projekt var et samarbejde mellem tre boligselskaber⁶ i Herning-området, som blev gennemført fra marts 2005 til februar 2006. Det samlede budget var på 625.000 kr. og 1070 timer.

Formål

Formålet med projektet var at efteruddanne viceværter og inspektører i de tre boligselskaber inden for energiområdet, samt invitere beboere med anden etnisk baggrund på energikursus med henblik på at opgradere deres viden om energirigtig adfærd. Projektet havde til hensigt at informere de to grupper om energibesparelser for på sigt at opnå målbare besparelser inden for el, vand og varme i de tre boligselskaber.

Indhold

Projektet var todelt og omfattede dels en energiuddannelse for viceværter og inspektører, dels et kursus for beboere med anden etnisk baggrund end dansk.

For viceværterne var der tale om et tre-dages kursus primært i energirigtig udnyttelse af tekniske installationer og sekundært i indkøb. For beboerne var der tale om to moduler, hvor første del var et oplæg om energibesparelser, mens anden del bestod af praktiske øvelser på Energicenter Vest. En væsentlig del af projektet var derudover udarbejdelsen af en energihåndbog med praktiske hjælpemidler til den daglige energispareindsats.

København: Energibesparelser i nydanske virksomheder

Projektramme

Dette projekt var oprindeligt et samarbejde mellem Håndværksrådet og Etnisk Miljønet, som var forankret under Københavns Kommunes Miljøkontrol.

Projektet var planlagt til at løbe i perioden fra marts 2006 til juni 2007 med et budget på 200.000 kr. og et timeforbrug på 316 timer. Ved afslutningen af denne metodeevaluering er projektet endnu ikke påbegyndt på grund af interne organisationsproblemer.

Formål

Formålet med projektet var via et eksisterende netværk at tilbyde energirådgivning til 24 små virksomheder med ejere af anden etnisk oprindelse end dansk. Herved ønskede man dels at opnå energibesparelser, dels at skabe kontakt mellem virksomheder ejet af personer med henholdsvis dansk baggrund og etnisk

⁶ Boligselskabet MidtVest, Boligselskabet Fruehøjgaard og FællesBo

minoritetsbaggrund. Projektet var tænkt som en del af et større projekt og en mulighed for at samarbejde på tværs af organisationer og netværk, og et yderligere formål med projektet var derfor erfaringsopsamling.

Indhold

Aktiviteterne skulle udover energirådgivning være udarbejdelsen af informationsmateriale samt gennemførelsen af en kampagne.

Vollsmose: Kvindelige miljøambassadører i Vollsmose

Projektramme

Dette projekt er etableret i et samarbejde mellem tre boligorganisationer i Vollsmose og Forsyningselskaberne i Odense. Det er to-årigt projekt, som ud over Energisparepuljen støttes af Landsbyggefonden og Integrationsministeriet. Det samlede budget er på 1.045.000 kr. og 2400 timer.

Projektet skulle starte primo 2007, men er blevet udskudt til efteråret. Det vil derfor være for tidligt at samle op på erfaringerne i projektet i nærværende evaluering.

Formål

Projektet har til formål at uddanne 10-15 miljøambassadører, som forpligter sig på at videreformidle deres viden via hjemmebesøg hos beboere med etnisk minoritetsbaggrund i Vollsmose. Projektet har udover energi og miljø til formål at fremme borgerinddragelse i alment boligbyggeri.

Indhold

De deltagende kvinder skal på et fire-måneders kursus, der omhandler emner som affald, vand-, el- og varmebesparelser samt indeklimateknik. Kurset omfatter virksomhedsbesøg, hvor deltagerne lærer om ressourcefremskaffelse og -forbrug. Som supplement til undervisningen og til brug for den videre formidling til beboerne er det hensigten at indrette en demonstrations- og undervisningslejlighed samt at producere en DVD på forskellige sprog til husstandsomdeling.

3. OM METODEEVALUERINGEN

Evalueringens fokus

Denne metodeevaluering kan karakteriseres som en procesevaluering. Det overvejende fokus er således, hvordan projekterne er forløbet, hvilke forhold der har påvirket afviklingen af projektaktiviteterne, og hvilke udfordringer der ligger heri. Evalueringens primære fokus er altså de erfaringer, som er gjort med de *metoder*, der er anvendt i projekterne, og *ikke* de konkrete effekter af projekterne i form af realiserede energibesparelser.

Som beskrevet i indledningen og i præsentationen af projekterne er deres indhold, mål og metoder forskellige, og det skal derfor understreges, at vi ikke har søgt at lave en egentlig sammenligning af projekterne. I stedet skal evalueringen ses som en erfaringsopsamling, der trækker erfaringer ud fra de tre projekter og beskriver dem samlet i forhold til en række centrale udfordringer, som går på tværs af projekterne.

Evalueringstemaer

Erfaringsopsamlingen er struktureret på basis af seks temaer. Disse temaer udgør seks centrale områder, der har vist sig at indeholde særlige udfordringer og dilemmaer i relation til de tre projekter. Temaerne er valgt på basis af indledende interviews med projektledere samt de erfaringer, som Agendacenter Sundbyøster har gjort sig i et indledende pilotprojekt.

Evalueringstemaer
<ul style="list-style-type: none"> • Kontakt til målgrupper og rekruttering • Ambassadørtanken • Målgrupper • Undervisning af etniske minoriteter • Aktører og samarbejde • Succeskriterier og dokumentation af indsatsen

Temaerne har været omdrejningspunkt for dataindsamlingen. De har desuden været udgangspunkt for diskussioner på erfa-møder, hvor flere projektledere har deltaget og skabt refleksioner omkring projekterne.

Dataindsamling

Datatyper og kilder

Evalueringen er baseret på en række forskellige datatyper og kilder. Herunder følger en kort beskrivelse af de datatyper, der er anvendt.

- **Projektdokumenter:** Vi har gennemgået forskellige skriftlige dokumenter fra de evaluerede projekter. Det drejer sig om projektbeskrivelser, støtteansøgninger, statusrapporter, nyhedsbreve, kursusevalueringer og andet materiale, som er udarbejdet i forbindelse med planlægning og afvikling af projekterne. Vi har desuden læst enkelte eksterne evalueringer fra andre projekter med fokus på miljøformidling til etniske minoriteter. Disse er i et

vist omfang anvendt som perspektiverende i erfaringsopsamlingen i denne rapport.

- Interviews: Evalueringen er helt overvejende baseret på kvalitative data, idet interviews har været den primære undersøgelsesmetode. Der er i alt gennemført 21 individuelle interviews og fire fokusgruppeinterviews. Vi har samlet set talt med 29 projektdeltagere, 7 projektledere/ projektmedarbejdere og 3 eksterne samarbejdspartnere. Via disse interviews har vi søgt at få indsigt i selve processen i projekterne ved at spørge til de involveredes oplevelser og erfaringer. I bilag B findes en oversigt over informanter. Interviewene har været semi-strukturerede med udgangspunkt i de interviewguider, som findes i bilag C.

Overvejelser vedrørende dataindsamling

Da de tre projekter ligger tidsmæssigt forskudt, har vi ikke kunnet gennemføre de 'samme' interviews i alle projekterne. Eksempelvis har vi kun kunnet interviewe projektlederen i Herning efter projektets afslutning, da aftalen med Dansk EnergiNet omkring metodeevalueringen først blev indgået i april 2006. Vi har således ikke som i de andre to projekter kunnet gennemføre et indledende interview, hvor projektets intentioner kunne adskilles fra de faktiske erfaringer.

Vi har tilstræbt, at informanterne fra målgruppen blev udvalgt tilfældigt. Udvælgelsen har dog i flere tilfælde været afgjort af rent praktiske omstændigheder i forhold til hvem, det har været muligt at træffe. En vis bias kan desuden ikke udelukkes, idet de, som har haft en god oplevelse og et stort udbytte af projektaktiviteterne, sandsynligvis har været mest villige til at deltage i interviews om deres oplevelser. En enkelt gang forsøgte vi at undgå dette ved at møde op uanmeldt i en kvindeklub, hvis medlemmer har deltaget i projektet.

Et af de tre projekter, som indgår i evalueringen, er miljøambassadørprojektet hos Agendacenter Sundbyøster, der også er forfatter til metodeevalueringen. Det har givet visse overvejelser i forhold til dataindsamlingen, dels fordi vi naturligvis har et langt bedre indblik i vores eget projekt end i de andre to, dels fordi det er sværere at være kritisk evaluator på et projekt, man selv har planlagt og afviklet. I forbindelse med erfaringsopsamlingen har vi derfor fremlagt resultaterne fra vores projekt for en konsulent i Als Research, som tidligere har evalueret et projekt om miljøambassadører i Københavns Kommune, og for en medarbejder i Center for Miljø i Københavns Kommune, der var ansvarlig for omtalte projekt. Deres kritik har bidraget til de overvejelser, som indgår i erfaringsopsamlingen, og på den måde været væsentlig for at understrege Agendacenter Sundbyøsters kritiske tilgang til evaluering.

Evalueringens forløb

Figuren herunder viser, hvordan de forskellige aktiviteter i metodeevalueringen har fordelt sig over tid.

Aktivitet	2006				2007			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
Forberedelse/ planlægning		■						
Indledende dataindsamling		■						
Erfamøder		■				■	■	
Interviews, projektholdere		■					■	
Interviews, målgruppe og andre		■	■		■		■	
Opsamling og afrapportering							■	■

4. ERFARINGSOPSAMLING

I dette kapitel samler vi op på erfaringerne fra de tre projekter. Erfaringsopsamlingen er struktureret ud fra de seks evalueringstemaer, som blev præsenteret i det foregående kapitel.

I erfaringsopsamlingen anvendes en række citater fra projektdeltagere, projektholdere og eksterne samarbejdspartnere. Disse stammer fra interviews og fokusgrupper og bruges her som eksemplificering og til at underbygge beskrivelsen af erfaringer.

Indledningsvist gør vi en kort status på projekternes aktiviteter. Denne status er lavet i 3. kvartal 2007 på basis af projekternes egne opgørelser. I det følgende nævnes kun hovedaktiviteterne i forhold til de direkte målgrupper og ikke de øvrige aktiviteter i projekterne såsom mødeafholdelse, kursisters egen videreformidling⁷ mv.

Status på projekterne

Herning

Projektet i Herning var målrettet boligforeninger, men på grund af manglende tilslutning blev de fleste deltagere nået gennem sprogskolerne.

Aktivitet	Antal	Deltagere	Uddelt elbesparende materiale (ekskl. skriftligt materiale)
Kursus for viceværter og inspektører	3 kurser	40	
Kursus for beboere samt kursister på sprogskolen	5 kurser	224	Termometer
I alt		264	

Albertslund

I Albertslund var det primære fokus på hjemmebesøgene, men der er også gennemført flere køkkenmøder samt en række oplæg på sprogskole, i kulturforeninger og beskæftigelsesprojekter. Ifølge opgørelserne har minimum 558 personer modtaget information om energibesparelser, men da der mangler oplysninger på flere af aktiviteterne, vil det reelle tal være større⁸.

Aktivitet	Antal	Deltagere	Uddelt elbesparende materiale (ekskl. skriftligt materiale)
Hjemmebesøg	95 besøg	142 ⁹	Termometer og elsparepærer
Køkkenmøder	5 møder	20	Termometer og elsparepærer
Oplæg på sprogskoler/ beskæftigelsesprojekter	13 oplæg	260 (mangler tal fra 8 oplæg)	
Oplæg i kulturforeninger/ religiøse fora	6 oplæg	105 (mangler tal fra 4 oplæg)	Termometer og elsparepærer

⁷ For dette henvises til projekternes egne evalueringer.

⁸ Projektlederen er stoppet i sin ansættelse i Agendacenter Albertslund, hvorfor der mangler flere opgørelser over deltagerantal.

⁹ Tal baseret på et oplyst gennemsnit på 1,5 deltagere ved hvert hjemmebesøg (95 x 1,5 = 142,5).

Byt-en-pære-arrangement	5 arrangementer	<i>Ikke oplyst</i>	Elsparepærer
Uddannelse af energiambassadører	3 hold	31	Termometer og elsparepærer
I alt		Min. 558	

Amager Øst

I Amager Øst var uddannelsen af miljøambassadører det primære indsatsområde. Hjemmebesøg, oplæg på sprogskoler, i beboerforeninger og temaaftener har dog også været en væsentlig aktivitet. Hertil kommer udflugter og tilbud til andre end miljøambassadørerne på miljøfestival og lignende.

Aktivitet	Antal	Deltagere	Uddelt elbesparende materiale (ekskl. skriftligt materiale)
Uddannelse af miljøambassadører	3 hold ¹⁰	82	Elsparepærer og elspareskinner. Udlånt sparometre.
Hjemmebesøg	20 besøg	51	Elsparepærer og elspareskinne
Oplæg på sprogskoler	10 oplæg	205	
Udflugter, temaaftener, arrangementer på miljøfestival og andre aktiviteter	9 aktiviteter	674	
I alt		1012	

Kontakt til målgrupper og rekruttering

Det første tema, som berøres i erfaringsopsamlingen, handler om de udfordringer man er stødt på i projekterne, når man har søgt at skabe kontakt til målgruppen og ikke mindst at rekruttere deltagere til kurser og andre projektaktiviteter.

Netværk og personlig henvendelse

I de tre projekter har en væsentlig udfordring været at få kontakt til målgruppen og rekruttere deltagere til projektaktiviteterne. I Herning og Albertslund havde man erfaringer med rekruttering af etniske minoriteter fra tidligere projekter og kunne derfor bygge videre på disse erfaringer.

I alle tre projekter har man haft mest succes med at rekruttere gennem netværk og via personlig henvendelse. Det har i høj grad været via de øvrige deltagere, at det er lykkedes at rekruttere til de forskellige aktiviteter. Da rekrutteringen således har afhængt meget af deltagerne selv, har man oplevet, at det ikke nytter fra starten at planlægge med et bestemt deltagerantal, men i stedet tro på, at deltagerne kommer, efterhånden som budskabet om tilbuddet spreder sig.

”Den første kursusgang kommer der måske kun en person - og som dansker ville man så aflyse, men det skal man ikke gøre. Man skal prøve igen og aftale, hvem den ene skal tage med næste gang.” (centerleder, Albertslund)

”Man kan ikke selv bestemme, hvem man vil have med. De (*deltagerne*) organiserer det selv efter, hvem der har tid og lyst den pågældende dag.” (projektleder, Albertslund)

¹⁰ Hertil kommer et pilothold med 21 somaliske kvinder, som blev uddannet miljøambassadører i efteråret 2005.

På samme måde har man i Amager Øst oplevet, at deltagerantallet på et hold miljøambassadører den første kursusgang slet ikke afspejler det antal ambassadører, der ender med at blive uddannet, da der altid er flere som slutter sig til efterhånden.

I Albertslund benyttede projektlederen blandt andet hjemmebesøgene til at rekruttere til ambassadørholdene. Her har man desuden god erfaring med at henvende sig til nogle ressourcestærke personer i målgruppen, som så henvender sig til andre.

Både i Albertslund og Amager Øst har man oplevet, at selv om rekruttering via personlig henvendelse er den mest effektive metode, så kræver det megen opsøgende kontakt, opfølgning og påmindelser, hvilket er overordentligt tidskrævende. Dette synes også at være en generel oplevelse i andre ambassadørprojekter, som evaluatoren har kendskab til, f.eks. i Partnerskabet i Urbanplanen¹¹.

I Amager Øst har man i forbindelse med opstarten af hvert ambassadørkursus ansat en projektmedarbejder med samme etniske baggrund som deltagerne til bl.a. at stå for rekruttering. Projektmedarbejderen kontaktede holdene direkte gennem telefonisk og skriftlig henvendelse på målgruppens sprog samt gennem opsøgende kontakt på sprogskoler, i kvindeforeninger og lignende.

I Herning havde projektlederen svært ved selv at rekruttere deltagere i boligforeningerne til energikurset for beboere. Det viste sig at være lettere at rekruttere blandt målgruppen i samarbejde med tolke fra kommunen og Somalisk Forening, som allerede var kendte ansigter blandt målgruppen. Flere af de somaliske kursusdeltagere i Herning fortæller, at det var helt afgørende for deres deltagelse, at Somalisk Forening var involveret. De så den involverede tolk som garant for arrangementet, fordi de kendte ham på forhånd.

Både i Amager Øst og Herning er projektlederne overbeviste om, at når det lykkedes at rekruttere deltagere, skyldtes det i høj grad brugen af en sådan nøgleperson eller 'mellemand' med samme baggrund som deltagerne.

"For os tror vi, den etniske nøgleperson har gjort hele forskellen. Hun har udover sprog haft en direkte, umiddelbar og nem adgang til målgrupperne. Hun har været årsagen til, vi ikke krævede et vist niveau af dansk, og en garanti for at deltagerne følte sig trygge. Hun kunne stikke en finger i jorden ift tider, økonomi, håndtering af børn, mad, deltagelse af mænd, journalister, billeder, ramadan osv." (projektleder, Amager Øst)

I Albertslund er holdningen til dette lidt mere blandet. Mens projektlederen godt kunne have ønsket sig en kollega med etnisk minoritetsbaggrund, ønskede centerlederen ikke dette på grund af tidligere erfaringer. Ikke desto mindre anbefaler både en lokal samarbejdspartner og flere projektdeltagere, at man overvejer dette for at lette kommunikationen til deltagerne.

"Hvis det var en kvindelig etnisk araber eller tyrker, ville det være bedre, for så kunne hun lettere henvende sig til kvinder og ikke have risiko for politiske motiver." (tidl. formand for kulturforening, Albertslund)

Sprogets betydning for rekruttering og deltagelse

I Amager Øst var det en eksplicit del af formålet at nå alle uanset danskkompetencer.

¹¹ Partnerskabet: Evalueringsrapport - Miljøambassadører på forskellige sprog.

”Da deltagerne skulle være ambassadører i deres egne netværk, kunne de formidle på deres eget sprog, hvorfor det var vigtigere for os, at de fik viden, kompetencer, selvtillid osv. end at de kunne sige *kraftvarmeværk*.” (projektleder, Amager Øst)

Dette synes at have bidraget til at deltagerne har følt sig trygge og har dermed sikret opbakning til projekterne. Flere af informanterne fra målgruppen udtrykker således, at det var vigtigt for dem med en kontaktperson, de følte, de kunne forstå og have umiddelbar tillid til.

Som en af de deltagere, der taler udmærket dansk udtrykker det:

”Der ville ikke være kommet så mange, hvis det ikke var oversat. Og det er bedst at få dem med, som ikke er så gode til dansk, for de forstår ikke programmerne i TV eller de papirer, der ligger i Matas.” (miljøambassadør, Amager Øst)

I Albertslund søgte projektlederen at skabe tillid hos målgruppen ved at deltage i forskellige sociale og kulturelle aktiviteter, som målgruppen deltog i over en længere periode. Det lykkedes hende på denne måde at etablere den nødvendige kontakt.

Den første henvendelse

En anden vigtig erfaring man har fået i projekterne omkring rekruttering og kontakt til målgruppen, er at skriftlige henvendelser enten via brev eller offentlige opslag, ikke er en særlig brugbar metode. De færreste i målgruppen reagerer nemlig på sådanne kontaktforsøg.

Som en af de lokale samarbejdspartnere i Albertslund udtrykker det, efter hans svigerinde havde samlet 7-8 kvinder til et hjemmebesøg:

”Det er det, der tit giver gode resultater. I stedet for det der med at hænge sedler op og arrangere et lokale til møder - der kommer alligevel kun to-tre stykker.” (tidl. formand for kulturforening, Albertslund)

En energiambassadør bekræfter dette:

”Jeg ville ikke være kommet, hvis der var kommet en seddel i brevsprækken. For der kommer en masse reklamer.” (energiambassadør, Albertslund)

I Amager Øst oplevede man desuden, at det brev man sendte ud, blev opfattet som kommunalt og dermed ikke tiltrækkende. Det skyldes, at mange af de, som projektet henvendte sig til, oftest kun hører fra kommunen, når der er tale om pligt (f.eks. aktivering) og derfor ikke kan tro, at kurset er et frivilligt tilbud til dem. Andre kan være bange for at miste deres sygedagpenge, hvis de takker ja til miljøambassadørkurset, fordi kommunen så måske ikke mener, de er uarbejdsdygtige.

Kønsopdeling

I alle tre projekter har man oplevet, hvordan kønsaspektet har haft betydning for tilslutningen til kurserne. I Herning forsøgte man eksempelvis at sigte på begge køn i forbindelse med oplæg i boligforeningerne med det resultat, at kun mænd mødte op. Kvinderne nåede man, da man senere valgte at gå via sprogskolerne i stedet. Det samme oplevede man i Albertslund, hvor oplæggene i moskeen kun nåede mændene,

mens diverse kulturforeningsaktiviteter nåede kvinderne. Af denne grund blev energiformidlingen også kønsopdelt.

Ambassadøruddannelsen i både Albertslund og Amager Øst var specifikt rettet mod kvinder, og dette peger flere af informanterne på ikke bare som en styrke i undervisningen, men simpelthen som en forudsætning for deres deltagelse.

”Vi ville ikke have været på kursus med mænd, vi plejer at være sammen os kvinder.”
(energiambassadør, Albertslund)

Flere deltagere har peget på, at oplysningen om, at det var rene kvindehold, var helt afgørende for kursisterne, når de skulle overveje om de ville deltage.

Velkendte rammer

Det er erfaringen fra de tre projekter, at det er en fordel at benytte velkendte rammer for formidling og undervisning. I Herning mødtes man i målgruppens boligforening eller på sprogskoler, og i Albertslund foregik formidlingen enten hjemme hos kvinderne selv (hjemmebesøg) eller i de foreninger (oplæg), hvor deltagerne havde deres vante gang.

Ambassadørkurserne i både Amager Øst og Albertslund blev desuden afholdt i lokaler tilhørende boligforeningerne – også i de tilfælde, hvor kun få af deltagerne boede i den pågældende boligforening. Man oplevede her, at det var nemmere at få kvinderne til at møde op i boligforeninger, uanset om de boede der eller ej, end det var at få dem til at møde op i et større medborgerhus¹². Kvinderne oplever at være mere på hjemmebane i beboerlokalerne, som ofte ligner hinanden, mens et medborgerhus virker mere fremmed, især hvis det primært bemannes og bruges af borgere med dansk baggrund.

I Albertslund deltog projektlederen desuden i en kvindeklub under et eksisterende integrationsprojekt¹³ og benyttede dette forum til at formidle energibesparelser. Ifølge informanterne fra dette projekt ville de ikke være mødt op, hvis aktiviteterne havde fundet sted uden for deres kvindeklub.

”Man kan ikke holde det på hovedbiblioteket i Albertslund, da de ikke særlig gerne flytter sig. De skal have trygge rammer og mødes der, hvor kvinderne mødes i forvejen.”
(medarbejder i KASBA-projektet, Albertslund)

Også i Herning mener man, det er en styrke at bruge etablerede fora. Her havde man først planlagt at afholde arrangementer i boligforeningerne, men kun en enkelt gang lykkedes det at få folk til at møde op. Man valgte derfor at henlægge arrangementerne til sprogskolen i stedet, hvilket forbedrede fremmødet betydeligt.

”Sprogskolerne havde jo etableret kontakt og kunne sikre fremmøde.” (projektleder, Herning)

Et andet eksempel understreger dette. I Albertslund oplevede man, at det var meget nemmere at skabe kontakt til beboere med tyrkisk baggrund end beboere med

¹² Eksempelvis Kvarterhuset i Jemtelandsgade på Amager, hvor Agendacenter Sundbyøster hører til.

¹³ KASBA-projektet, som er et kultur- og integrationstilbud til kvinder i Albertslund etableret i samarbejde mellem biblioteket og Dansk Flygtningehjælp.

pakistansk baggrund, da sidstnævnte gruppe ikke havde etablerede foreninger, klubber eller moskeer, hvor de mødtes.

Målgrupper

Erfaringsopsamlingens andet tema vedrører de erfaringer man har opnået i de tre projekter i forhold til hvilke ”undermålgrupper” blandt hovedmålgruppen af etniske minoriteter, man henvender sig til.

Køn

Mens alle tre projekter som udgangspunkt henvendte sig til alle borgere med anden etnisk baggrund end dansk, fokuserede man i både Albertslund og Amager Øst særligt på kvinder. Argumentet herfor var, at hjemmet primært er kvindernes domæne, og at det er her, der er store muligheder for adfærdsændringer i forhold til både energibesparelser og øvrige miljøforbedringer.

I Herning gik man bredere til værks og henvendte sig til alle beboere med etnisk minoritetsbaggrund i tre boligforeninger samt moskeer for henholdsvis tyrkere, somaliere og pakistanere. Det lykkedes at gennemføre et enkelt beboerarrangement i en boligforening, dog næsten udelukkende med mandlige deltagere. Det lykkedes desuden at holde et oplæg i en moské, hvor der også kun deltog mænd. Omvendt fik man fortrinsvist fat i kvinderne, da man begyndte at gå via sprogskolen.

I Albertslund havde man også enkelte aktiviteter målrettet mændene. Disse henviste dog ofte til deres koner i stedet:

”Mænd blev dels nået gennem kulturforeningen og enkelte gennem hjemmebesøg. Men som regel henviste mændene til deres koner, så hun kunne aftale hjemmebesøg, da det er kvindens domæne” (projektleder, Albertslund).

Den tidligere formand for tyrkisk kulturforening i Albertslund er ikke i tvivl om, at man bør satse på kvinderne. Han peger på flere årsager til det.

”Mændene. Vi har prøvet at gøre nogle ting sammen. Vi inviterede og det var et kæmpe arrangement, hvor vi prøvede at tage til Avedøre Spildevandscenter, men der kom kun få mennesker. Det er spild af tid og kræfter” (tidl. formand for kulturforening, Albertslund).

”Der er også det med affaldssortering, altså hvor smider man batterier og hvad skal man gøre. Der kom mange mennesker, og Anette (*projektlederen*) stod og viste, hvad der skulle til. Det her med at stå og fortælle, det nytter ikke så meget - man skal vise det gennem tegninger, som hun gjorde (...). Men lige pludselig kan der være en, der spørger mig om noget helt andet: ”Mehmet, hvorfor har vi dyr husleje?” Og så går der kage i det. Her er kvinderne langt mere koncentrerede” (tidl. formand for kulturforening, Albertslund).

I Amager Øst var mændene en sekundær målgruppe, som man regnede med at nå gennem de kvindelige miljøambassadørers videreformidling eller gennem øvrige aktiviteter i regi af Agendacenter Sundbyøster. Efter opfordring fra flere mænd – heriblandt ægtefæller til nogle af miljøambassadørerne – besluttede man dog at gennemføre en række miljø-temaaftener for mænd. Emnerne var her nogle andre end for kvinderne, idet miljøvenlig rengøring for eksempel var udskiftet med miljøvenlig transport.

Trods efterspørgslen viste det sig svært at rekruttere til disse temaaftener, da mændene har meget forskellige arbejdstider og derfor meget svære at samle på et specifikt tidspunkt.

Deltagernes forskellige baggrund

Der har været stor spredning blandt projektdeltagerne i forhold til, hvilke forhåndskundskaber de kommer med – både sprogligt og uddannelsesmæssigt. Samtidig har der været stor variation i deltageres motivation og forventninger. Selv om det kan være en udfordring at skulle spænde over denne forskellighed, behøver det ikke være en ulempe.

”For os var det vigtigt, at det var et tilbud til alle og derfor også dem, som måske går hjemme og ikke taler dansk. Samtidig ville vi gerne blande holdene i forhold til uddannelse, alder, danskkundskaber og faglige kompetencer. Så deltagerne kunne bruge hinanden, men også nå flere forskellige sekundære målgrupper. Hvis vi kunne få nogle med, der allerede kunne dansk, kunne de bruges i boligforeningerne eller til andre arrangementer.” (projektleder, Amager Øst)

Både i Albertslund og i Amager Øst har man erfaret, at der kan være stor forskel blandt deltagerne på ambassadørkurserne.

”I (Albertslund) Nord var der nogle stræbsomme unge håbefulde kvinder, der var på skolebænken, og så var der nogle ældre kvinder, der kom for at lave mad og hygge. Så der var et kæmpe spænd og ikke altid de samme.” (centerleder, Albertslund)

I Amager Øst deltog især mange hjemmegående eller kvinder på overførselsindkomst i kurserne, men også flere kvinder i arbejde har deltaget. En af miljøambassadørerne, som taler godt dansk, og som deltog på et hold med meget varierende danskkundskaber og uddannelsesbaggrund, oplevede visse fordele ved blandede hold:

”Det var ikke noget problem holdet var blandet, og hvis det ikke var blandet, ville vi ikke være så mange, og dem, der ingenting vidste, ville have haft det svært.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Ambassadørtanken

Det tredje tema har fokus på de erfaringer, man har gjort sig i projekterne i forhold til at bruge ambassadørtanken som metode til at formidle viden om energi og miljø blandt målgruppen.

Videndeling

I to af projekterne, Albertslund og Amager Øst, er idéen med at uddanne ambassadører, der tager deres viden med tilbage og videreformidler den i egne netværk, tænkt ind i forskelligt omfang. I alle tre projekter har man dog oplevet, at selv de, som har fået undervisning uden at blive tituleret ambassadør, har videreformidlet deres viden.

I Herning siger eksempelvis en af de kvindelige kursister:

”Det gik op for mig, hvordan el hænger sammen med koranen, som siger vi skal passe på vores natur og ressourcer. Det kan jeg ikke lade være med at fortælle videre, så mine veninder ved det samme. Men jeg ville gerne lære, hvordan jeg skal sige det hele rigtigt” (projektdeltager, Herning).

Det synes ikke at blive opfattet moraliserende blandt deltagerne, når man på denne måde uopfordret videregiver sin viden. Ifølge flere informanter opfattes det tværtimod tit som en håndsrækning til andre. Projektlederen i Albertslund fortæller, at deltagerne velvilligt deler ud af deres ny erhvervede viden, og at dette ses som en form for gavmildhed. Et par af miljøambassadørerne i Amager Øst supplerer dette indtryk, og peger på andre fordele ved at videreformidle som ambassadør:

”Ved at få ny viden, får man en ekspertise, andre ikke har, og på den måde kan man være rollemodel, når man hjælper dem med gode råd. Man har noget at give.”
(miljøambassadør, Amager Øst)

”Nu kan jeg hjælpe andre og være rollemodel. Det er ikke så tit man er det.”
(miljøambassadør, Amager Øst)

”Det er godt at fortælle det til andre, for så husker man det bedre selv og så bliver man også mindet om, man selv skal gøre det.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Erfaringerne fra både Albertslund og Amager Øst peger på, at der kan ligge et væsentligt potentiale i ambassadørtanken som metode. Andre projekter med fokus på miljø- og energiformidling til etniske minoriteter understreger dette potentiale¹⁴. Fordelene ligger primært i, at ambassadører vil være bedre til at formidle budskaber, så de er relevante og forståelige for målgruppen, fordi ambassadørerne selv er en del af målgruppen og lokalmiljøet. Brug af ambassadører kan derfor give større mulighed for at nå helt ud til målgruppen og give budskaberne større troværdighed. Som det fremgår af de følgende afsnit, har man dog også oplevet visse udfordringer i forhold til at indfri dette potentiale.

Frivillighed og drive

I alle projekterne er der tale om frivillig deltagelse og for ambassadørernes vedkommende om frivillig videreformidling. Dette kræver engagement fra deltagerens side.

”Man skal have et indre drive for at tænde andre, og det opnås ikke nødvendigvis, fordi man bliver betalt for sin indsats. Som frivillig forventes man kun at formidle, hvad man selv brænder for.” (projektleder, Amager Øst)

I projekterne har man søgt at styrke deltagerens motivation til at videregive deres viden på forskellig vis. Blandt andet opfordredes kursisterne gentagne gange i løbet af et kursus til at videreformidle, og der er blevet undervist i forskellige metoder til formidling. Desuden styrkedes deltagerens motivation for at videreformidle, hvis de havde gode oplevelser med at blive positivt mødt i sit netværk i forhold til sin nye kunnen.

Et andet fænomen, som opleves hos flere af ambassadørerne, er indlevelse og ansvarsfølelse. Det beskrives som en fornemmelse af ikke at kunne lade være at gøre noget, når man nu har fået denne viden.

En af ambassadørerne i Albertslund tog i forbindelse med offentligt byt-en-pære-arrangement, hvor borgere kunne komme og bytte glødepærer for elsparepærer,

¹⁴ Se Als Research: Evaluering af Fra A til Mimersgadekvarteret, og Valør og Tinge: Strateginotat for kampagnen 'Projekt til information til etniske grupper om miljørigtig adfærd og energibesparelse'.

initiativ til at udskifte pærerne i opgangen, hvor hun boede, og samtidig indsamle pærer hos de øvrige beboere.

En ambassadør i Amager Øst, som har været meget optaget af brugen af klorin, fortæller:

”Jeg kan ikke leve med, de andre stadig bruger det. Jeg har mærket forskellen på mig selv” (miljøambassadør, Amager Øst)

En anden kvinde, som både er ambassadør og har fået hjemmebesøg, udtrykker en mere generel følelse af samvittighed:

”Efter kurset og besøget blev man opmærksom på noget, man ikke vidste, men den største forskel er nok, at jeg nu har dårlig samvittighed, når jeg ikke gør noget.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Samtidig betyder oplevelsen af at kunne noget, som ikke forventes af én, meget for de fleste af projektdeltagerne. Flere udtrykker stolthed ved deres nye kompetencer og glæde over at kunne ”gøre noget godt for naturen”.

En miljøambassadør blev interviewet til pakistansk radio med flere tusinde lyttere og siger:

”Jeg er meget glad for at blive kaldt miljøambassadør, føler mig klog, også fordi jeg blev valgt til interview i radioen. Vil gerne fortælle det videre.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Det kan være en fordel, hvis projektholderne bevidst støtter op omkring den følelse af stolthed og ansvar, som deltagerne udtrykker i de ovenstående citater. I forbindelse med ambassadørkurserne i Albertslund og Amager Øst har man tildelt kvinderne et personligt diplom, som anerkendelse for deres deltagelse på kurset. Dette har vist sig at være meget betydningsfuldt for deltagerne. I Amager Øst har man også god erfaring med at uddele diplomerne i forbindelse med et festligt arrangement med deltagelse af en ’officiel’ person såsom en politiker, samt pressedækning. Diplomoverrækkelsen og den efterfølgende middag har været organiseret i fællesskab med deltagerne, som har haft mulighed for at invitere familie og venner og på den måde synliggøre for alle, at de nu er færdiguddannede ambassadører.

Ambassadører og formidling

I Albertslund har ambassadørerne været inddraget i Agenda 21-centrets arbejde ved at uddele elsparepærer ved byt-en-pære-arrangementer og ved at finde beboere, der gerne ville have hjemmebesøg. Derudover har ambassadørerne selv været ude at formidle i deres netværk. Der findes dog ikke tal på, hvor mange de har formidlet til.

I Amager Øst har ambassadørerne været inddraget i forbindelse med forskellige oplysningsarrangementer ved den årlige miljøfestival, ved oplæg på sprogskoler og i diverse mediesammenhænge og borgmesterbesøg. De har også bidraget ved at gøre reklame for kurserne og finde kvinder, der gerne ville have hjemmebesøg. Dertil

kommer de 656 formidlingsaktiviteter, ambassadørerne har gennemført på egen hånd¹⁵.

Både i Albertslund og i Amager Øst oplevede man dog, at forventningerne til ambassadørernes indsats i forhold til videreformidling, ikke blev indfriet til fulde.

Projektlederen i Albertslund er ikke i tvivl om, at ambassadørerne har givet deres viden videre – særligt til deres nærmeste omgangskreds og familie - men bare ikke på hjemmebesøg i den form, hun selv gennemførte dem. Hun havde forventet, at ambassadørerne kunne lære at lave beregninger og bruge elmåler og på den måde rådgive andre ved en slags 'homeparties'. Dette viste sig dog ikke at kunne lade sig gøre, hvorfor man valgte at ændre indholdet i undervisningen og justere forventningerne til videreformidling.

"Jeg ville ikke mase det ned over hovedet på dem og stille så store krav til deres frivillige arbejde. Det skulle være noget, de kunne, for der er jo ingen, der ikke har nok at lave."
(projektleder, Albertslund)

Man har desuden oplevet, at kun få af projektdeltagerne selv har taget initiativ til aktiviteter i forlængelse af deres deltagelse i et ambassadørkursus, og endnu færre har ønsket at være involveret i centrets øvrige aktiviteter.

"De spreder det glade budskab i deres familier og i deres omgangskreds. Men derefter er man nået til en tærskel, som skal bearbejdes på en helt anden måde, hvis man skal ud i den store verden. Og der havde jeg da håbet på, at vi så havde ti aktivister, der stod på "barrikaderne" - men sådan er virkeligheden ikke." (centerleder, Albertslund)

Den tærskel, som omtales her, har man også oplevet i Amager Øst. Det er lykkedes at få ambassadørerne til at deltage i formidlingsaktiviteter på sprogskolen og øvrige arrangementer i Agendacenter Sundbyøster¹⁶, men derudover har det været svært at sikre eller "styre" deres formidlingsindsats. Ambassadørerne formidler til deres nærmeste omgangskreds i mange forskellige sammenhænge, såsom familiefester, i vaskekældre, på legepladser og på koranskolen, men de opsøger ikke personer, de ikke har en relation til på forhånd. I projekterne har der ligget en forventning om, at ambassadørerne var mere opsøgende i boligforeningerne, men de synes ikke at føle den forventede tilknytning og ansvar over for beboere, de ikke kender.

I begge projekterne har det endvidere været sværere end forventet at følge op på videreformidlingen, fordi den primært er foregået i privat regi¹⁷, og fordi ambassadørerne ikke vender tilbage til centret og afrapporterer om formidlingsindsatsen. Dette gør det også vanskeligt for projektholder at kende formidlingens kvalitet. Dette synes svært at ændre på, da der netop er tale om en frivillig indsats.

¹⁵ For dette tal henvises til 'Dokumentation af miljøambassadørernes adfærdsændringer i forbindelse med miljøundervisning', som Agendacenter Sundbyøster udarbejdede medio 2007.

¹⁶ Her kan nævnes en studietur til Malmø vedr. bæredygtigt byggeri, fremvisning af Al Gores film, sommerfester i Ørestads mobile økohaver, møder med Teknik- og Miljøborgmesteren, erfamøder mv.

¹⁷ Agendacenter Sundbyøsters undersøgelse 'Dokumentation af miljøambassadørernes adfærdsændringer i forbindelse med miljøundervisning' giver dog et konservativt skøn på videreformidlingen.

Undervisning af etniske minoriteter

Det fjerde tema vedrører nogle af de udfordringer, man har oplevet i projekterne i forbindelse med at undervise og formidle til personer med etnisk minoritetsbaggrund.

Tryghed og det sociale element

Som tidligere nævnt, er det en overordnet erfaring i alle tre projekter, at man må opsøge deltagerne på deres egen bane – det være sig i deres hjem, i de klubber, skoler eller andre steder, hvor de kommer i forvejen eller føler sig trygge. Man oplever, at de helst færdes i vante fora og ikke nødvendigvis på de steder, hvor borgere med dansk baggrund har hjemmebane.

Tryghedselementet gælder også for en vellykket formidlingssituation.

”Man kan ikke komme igennem til den målgruppe uden at have det sociale med. Men integration er et langt træk. Jeg kender dem, deres børn og deres forældre. Har set dem vokse op. Man skal kunne give noget af sig selv (...) De lægger også vægt på, at man kan deres navne, at man viser, man gerne vil lære dem at kende, og at man viser dem respekt. (...) Sådan er de åbne for ny viden om samfundet.”(medarbejder i KASBA-projektet, Albertslund)

I Amager Øst havde man ikke noget forudgående kendskab til projektdeltagerne. Til gengæld lærte deltagerne både hinanden og projektmedarbejderne at kende, fordi kurset strakte sig over tolv gange. De blev på denne måde del af et netværk, som samtlige informanter nævner både som en gevinst for dem selv og som en egentlig grund til at komme på kurset.

Fra Agendacenter Sundbyøsters side oplevede man også, at arrangementets sociale element, og det at man viste interesse og forståelse for deres dagligdag, havde meget stor betydning for kvindernes lyst til at deltage.

”Man skal opleve engagement og indlevelse, hvilket netop var en væsentlig faktor ved miljøambassadørkurset. Kvinderne måtte gerne føle sig udvalgte og blive skubbet på vej ved at ”nurse” dem med børnepasning, gratis aftensmad og forståelse for deres hverdag.” (projektleder, Amager Øst)

”Vi ville ikke få miljøforbedringer eller besparede kilowatt, hvis ikke vi skabte rammerne om et hyggeligt arrangement, de havde lyst til at komme til. De lærer hinanden at kende, kan spørge og grine ad hinanden, men kan også spørge os fra Agendacentret, som også kommer de tolv gange.” (projektleder, Amager Øst)

Man har også taget særlig højde for målgruppens højtider og tilpasset programmet herefter. Det gælder eksempelvis i forbindelse med Ramadanen, hvor der ikke kan forventes et særligt stort fremmøde, eller hvor kursusdeltagerne ikke er særligt aktive, hvis kurset ligger i aftentimerne.

Sammenhæng og bredde i undervisningen

Udover det sociale element, er projektlederen i Amager Øst overbevist om, at netop den omfattende og sammenhængende viden, som kvinderne har fået på de tolv kursusgange, har haft stor betydning for deltagerens udbytte. Det bekræftes af flere deltagere:

”Det var godt, det var sammenhængende, at der var andre ting end bare et enkeltstående oplæg. Jeg var ikke kommet, hvis det bare var et enkelt oplæg om et emne. Det kan man

lære ved at læse en folder. Det var, fordi det var hyggeligt, og fordi tingene hang sammen” (miljøambassadør, Amager Øst)

”Det var engagerende, at det var et kursus og dermed et hold, frem for enkelte temaaftener og nye folk hver gang. På den her måde kunne man også spørge og få feedback på det, man oplevede i mellemtiden.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Samtidig har det netop været helheden og baggrundsviden, som informanterne har savnet i undervisningen i Herning.

”Jeg forstod godt, hvordan jeg kunne spare penge, men ikke hvorfor det hjælper naturen” (kursist, Herning)

Projektholderne har videre oplevet, at man har efterspurgt en stor emnemæssig bredde på kurserne. Heri har der ligget både muligheder og dilemmaer.

Det har eksempelvis haft en stor effekt at koble budskaberne på kurserne sammen med sundhed. I Amager Øst var der for eksempel stor interesse for at få viden om rengøringsprodukter, der ikke giver eksem. Også koblingen mellem forurening af vandmiljø eller syreregn og de skadelige virkninger for mennesker og dyr gjorde indtryk og virkede sammen med de økonomiske argumenter som motiverende for ændret adfærd.

”Der er nogle åbenlyse redskaber, man kan tage i anvendelse. Der er noget moral, og der er noget klima, og der er den store verden. Altså det rummer i sig selv det hele. Det budskab er sådan set let nok at komme ud med. Men hvis man kigger på den pædagogiske vinkel, nytter det ikke at fortælle om kilowatt-timer, hvis folk har brug for at vide noget om rengøringsmidler. Så det har sine begrænsninger. Og jo større dit klaviatur er, jo lettere er det at løse den pædagogiske opgave.” (centerleder, Albertslund)

Informanterne i Herning efterlyste mere viden om indeklima, skimmelsvamp og rengøring, hvilket de var blevet introduceret til ved undervisning i varme- og vandbesparelser. I Albertslund ønskede deltagerne at vide mere om kemikalier, mens man i Amager Øst, hvor disse emner var blevet gennemgået, ønskede viden om økologi og miljøvenlig hudpleje.

Det er således en balance, hvor meget man skal bevæge sig uden for projektets centrale temaer for få opfyldt egne målsætninger om at tiltrække og fastholde deltagerne.

”Varmt vand ligger jo inden for energispareprojektets ramme. Men når vi snakker varmt vand, snakker vi også hurtigt koldt vand og lynhurtigt også spildevand, og så ender vi på spildevandscenteret. Det er alt sammen meget relevant og meget vigtigt, men det fortæller også noget om at udelukke at kigge på kilowatt besparelser, er ofte en urimelig snæver ramme at komme virkeligheden ind i.” (centerleder, Albertslund)

Enkelte af projektdeltagerne konverterer viden om miljø til religiøse budskaber, hvilket i sig selv er en motivation for at ændre vaner for dem.

”Overforbrug er en synd ifølge koranen, og det er noget alle kan forholde sig til. Det er overforbrug ikke at slukke for standby.” (tidl. formand for kulturforening, Albertslund)

Denne kobling har ikke været anvendt i nogle af de beskrevne undervisningssammenhænge, men nogle af informanterne fortæller at have brugt den i deres egen videreformidling.

Mødekultur

Endnu en udfordring i forhold til at afvikle kurser for målgruppen har været forskelle i mødekultur. I Amager Øst har man imødekommet et ustabil og ofte forsinket fremmøde ved i forbindelse med både undervisning og ekskursioner ikke at forvente, at deltagerne møder op på det aftalte tidspunkt – og samtidig gøre de eksterne undervisere opmærksom på dette. Det har været nødvendigt at tilpasse sig deltagerne mødekultur og acceptere, at der for projektet gælder nogle særlige præmisser i forhold til dette. Man har eksempelvis haft succes med at ringe til de mest ustabile af deltagerne dagen før hver kursusgang for at minde dem om kurset.

”Mødeculturen kan du aldrig regne med. Du kan ikke sige [...] der er mellem ti og 50 mennesker, så nu starter vi. Der kan være 50 mennesker, men fem minutter efter kan du risikere, at der er fem mennesker tilbage - eller omvendt - først ikke så mange og så kommer de. Så det kan du aldrig regne med. Man går ind og ud og snakker - og spørger, hvem det er, der snakker. Så mødeculturen er meget anderledes.” (tidl. formand for kulturforening, Albertslund)

I Albertslund har man oplevet at måtte afholde første kursusgang to gange, fordi fremmødet på første kursusaften var meget lavt. Også her har fremmødet generelt set været meget ujævnt og mødetiden svær at overholde, hvilket har givet en lidt kaotisk undervisningssituation. Man har dog altid oplevet en meget positiv stemning på kurserne.

I forhold til uddeling af diplomer har man både i Amager Øst og Albertslund valgt at tilpasse sig det meget varierende fremmøde ved at lade alle deltagere modtage et diplom uanset antallet af kursusgange, de har deltaget i. I Amager Øst har man ladet det fremgå af diplommet, hvilke emner man er blevet uddannet i. Dette har i sig selv været et incitament for at deltage i flest muligt kursusgange, og flere deltagere har bedt om at få ekstra undervisning for at få gennemgået emnerne fra de gange, hvor de har været forhindret i at deltage.

I flere evalueringer fra andre ambassadørkurser, f.eks. Partnerskabet på Amager og Fra A til Mimersgadekvarteret på Nørrebro, går udfordringen omkring mødekultur igen. Et ekstremt vekslende og uforudsigeligt fremmøde synes altså at være et grundvilkår for disse frivillige energi- og miljøkurser blandt etniske minoriteter.

Hjemmebesøg

Hjemmebesøg har været den primære metode i Albertslund, men den er også blevet anvendt i et vist omfang i Amager Øst¹⁸. Et hjemmebesøg kan foregå på forskellig vis. Det kan være et besøg af en projektmedarbejder fra Agenda 21-centret, som gennemgår hjemmets energi- og miljøforhold og giver råd om mulige energibesparelser og miljøforbedringer. Besøget vil typisk være aftalt ved personlig henvendelse hos værten på forhånd. Det kan også være et slags homeparty i et privat hjem, hvor værten har inviteret venner og familie til at komme og få gode råd om energibesparelser og miljøforbedringer.

¹⁸ Se side 14 og 15 for antal hjemmebesøg i de to projekter.

Projektholderne har set disse besøg som en god mulighed for at få en direkte kontakt med målgruppen og samtidig se, hvilke konkrete behov de har for rådgivning ud fra indretningen i hjemmet og en snak om vaner. Man oplevede det som en brugbar metode, der dog ikke kan stå alene:

”Der, hvor der er mest at hente, tror jeg dog alligevel, er hjemmebesøgene, fordi der er den der personlige rådgivning - også i forhold til al den tid, du skal investere i et ambassadørkursus. [...] Der er nogle lettere frugter at plukke med hjemmebesøg. Det kræver selvfølgelig også noget opsøgende arbejde, men du kan ikke helt sammenligne. For det ene er de nemme frugter, og det andet er det mere langsigtede. Ambassadørkurserne er jo det mere langsigtede. Der er vi også inde i integrationsproblematikken, og vi får en helt anden kvalitet for pengene, hvor hjemmebesøgene er meget mere umiddelbare. Så umiddelbart vil det muligvis se ud som om, hjemmebesøg er det bedste, men på den lange bane er det ikke nok.” (centerleder, Albertslund)

Hjemmebesøgene hilses også velkommen af projektdeltagere i både Amager Øst og Albertslund. Samtidig efterlyser de det i Herning, da mange finder det svært selv at opsøge viden. Hjemmebesøgene giver værterne en mulighed for at spørge om de emner, som optager dem eller har meget specifikke spørgsmål til. Dette har nogle gange betydet, at værten har ønsket at snakke om andre emner end energi- og miljørelaterede. Projektmedarbejderne i Amager Øst har eksempelvis oplevet ved hjemmebesøg, hvordan en snak om standby og brug af fjernsyn på børneværelset kan bevæge sig over i børneopdragelse, eller en snak om aconto-regninger kan komme til at handle om, hvorvidt energiselskabet forskelsbehandler kunderne ud fra deres etniske baggrund. Hjemmebesøg rummer derfor en metodisk udfordring i sig selv.

”Du må mobilisere alle dine pædagogiske evner til at analysere den person, der er over for dig og sige: ’Hvordan får jeg bedst det her budskab til at nå ind til den her person?’ Det er en pædagogisk opgave. Men det er kilowatt-timerne, der skal formidles. Det skal gå op i en højere enhed, og ofte må du ’betale en pris’ for at få kilowatt-timerne med.” (centerleder, Albertslund)

Både teori og praksis

Selv om de konkrete formidlingsmetoder man har anvendt i de tre projekter, er forskellige, har man alle steder god erfaring med at kombinere teori og praksis.

Undervisningen i Amager Øst var en blanding af teoretiske oplæg og øvelser samt ekskursioner til et spildevandscenter, en genbrugsstation, Amagerforbrændingen og kommunens Energi- og Vandværksted. Flere deltagere har peget på, at de har fået størst udbytte af den praktiske del af undervisningen.

”Man kunne se, hvordan det er i virkeligheden. Noget alle skulle vide. I det hele taget var den praktiske undervisning nemmest at forstå.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Udflugterne fungerede som supplement til den mere teoretiske undervisning og gav samtidig deltagerne et vigtigt indblik i forsyningssystemer og samfundsinstitutioner.

I Albertslund etablerede projektlederen et mobilt køkken samt en kuffert med diverse demonstrationseffekter for gennem praktiske øvelser at kunne formidle miljøemner til projektdeltagerne, selv hvis disse havde begrænsede danskundskaber. Deltagerne har haft gode erfaringer med de praktiske øvelser - ikke mindst det mobile køkken:

”Jeg ville gerne være med, for på den måde kunne man se, hvordan man skal gøre, når vi ikke er så gode til at forstå.” (projektdeltager, Albertslund)

Også i Herning lagde man vægt på at integrere den praktiske del af undervisningen som et centralt element i den samlede energiformidling. Et af de to kursusmoduler for beboere var således praktiske øvelser i et demonstrationslokale på Energicenter Vest, hvor kursisterne skulle lave mad på tre forskellige måder: ’Elbesparende’, ’almindelig’ og ’elfråsende’. Disse hands-on erfaringer fremhæves af flere projektdeltagere som særligt brugbare.

Sprog og undervisning

Som beskrevet tidligere havde sproget en væsentlig betydning for rekruttering af deltagere til projekterne. I selve afviklingen af projekterne har man desuden søgt at imødekomme målgruppens meget varierende danskundskaber på forskellig vis.

I Amager Øst ønskede man at formidle miljøviden til alle med etnisk minoritetsbaggrund uanset danskundskaber, og man anvendte derfor en tolk på miljøambassadørkurserne. Man forsynede også deltagerne med energi- og miljørelaterede foldere udgivet af forsyningsselskaber, Københavns Kommune, boligselskaber og andre. Disse fungerede som supplement til undervisningen, men viste sig at være svære at forstå for hovedparten af deltagerne. Man valgte derfor selv at producere enkelte materialer.

I Herning udarbejdede man undervisningsmateriale med energispareråd på forskellige sprog til beboerkurserne og kurserne på sprogskolen. Desuden brugte man tolk til den praktiske del af kurserne, som foregik på Energicenter Vest.

I Albertslund udviklede projektlederen flere foldere med fokus på det visuelle til brug både på hjemmebesøg, på sprogskolerne, i kulturforeninger mv.¹⁹ I dette projekt anvendte man ikke tolk og havde derfor de bedste erfaringer med de hold på sprogskolen, hvor niveauet af dansk var højest.

I forbindelse med evalueringen af miljøambassadørprojektet Fra A til Mimergadekvarteret viste en undersøgelse, at 75% af de som havde modtaget miljøformidling foretrak at modtage dette på deres modersmål frem for dansk. En tilsvarende andel udtrykte ønske om at få skriftligt materiale såsom informationsfoldere om emnet på deres modersmål. Dette er en væsentlig erfaring, som kan være brugbar i forhold til at håndtere de sproglige udfordringer i forbindelse med undervisningen af målgruppen i de tre andre projekter.

Aktører og samarbejde

Det femte tema har fokus på nogle af de centrale aktører i projekterne, og de erfaringer projektholderne har gjort sig i forhold til at samarbejde med andre aktører.

Projektholdere

I alle tre projekter har udgangspunktet for aktiviteterne været energibesparelser og miljøforbedringer. Der er således ikke tale om integrationsprojekter, der har miljø som et delelement. I stedet er der tale om projekter med miljø som omdrejningspunkt, der

¹⁹ Disse findes i bilag G

samtidig har haft et vist fokus på sociale og integrationsmæssige elementer, såsom forbedring af det sociale miljø i boligforeninger eller styrkelse af lokale netværk.

Projektholderne er derfor i både Albertslund og Amager Øst lokalt baserede Agenda 21-centre. I Herning er projektholderne tre boligselskaber, der er gået sammen om tiltag i forhold til energibesparelser. Der er i alle tre projekter tale om selvejende organisationer, der har egne bestyrelser og kommissorier. For Agenda 21-centrenes vedkommende er der desuden tale om usikker finansiering, hvilket kan betyde, at projekter er afhængige af ekstern økonomisk støtte og dermed specifikke krav fra de støttende fonde og puljer til projekternes udformning og indhold.

Krav til projektholder

I Amager Øst har man oplevet, at det ikke har været rollen som Agenda 21-center med en bestemt miljøfaglig viden, der har været vigtig i forbindelse med projektet. Det hænger blandt andet sammen med, at man fortrinsvist har brugt eksterne undervisere på miljøambassadørkurserne. Projektmedarbejderne har så stået for organiseringen og kontakten til deltagerne, hvilket til gengæld har krævet en stor viden om målgruppen og en særlig parathed til at indpasse sig målgruppens behov og adfærd.

” (Viden om miljøemner)det får de jo fra underviserne. Men jeg har skullet være parat til at gå på kompromis med mine egne forventninger til kurser, mødepligt og aftaler”
(projektleder, Amager Øst)

I Amager Øst har man på hvert miljøambassadørkursus haft en person ansat i projektet med samme etniske eller sproglige baggrund som deltagerne. Dette har som tidligere beskrevet været en stor fordel i forhold til rekruttering, men også i forhold til afviklingen af selve kurserne. Lignende erfaringer er gjort i andre projekter omkring energi- og miljøformidling til etniske minoriteter²⁰. En af de fordele, der tit peges på er, at en fælles referenceramme mellem projektmedarbejder og målgruppe giver miljøformidlingen gennemslagskraft og letter kommunikationen, idet medarbejderen har haft et godt indblik i de uskrevne regler og normer, som hersker i den konkrete målgruppe. Det har samtidig lettet kontakten til de foreninger og netværk, som eksisterer inden for hver enkelt sproggruppe.

Ligesom i Amager Øst har man også i Herning gjort brug af eksterne undervisere på kurserne. Fordelen ved dette har været, at man kunne koncentrere egne ressourcer på kursusorganisering, formidlingsaktiviteter, administration, pressekontakt og ikke mindst den løbende kontakt med deltagerne. Til gengæld har det involveret nogle udgifter, som man har undgået i Albertslund, hvor projektlederen selv har stået for undervisningen.

Boligforeninger

Som tidligere nævnt har boligforeningerne været tænkt ind i alle projekterne enten som samarbejdspartner eller målgruppe. Det skyldes, at der er en relativt stor koncentration af beboere med etnisk minoritetsbaggrund i de almennyttige boligforeninger.

²⁰ Partnerskabet: Evalueringsrapport – Miljøambassadører på forskellige sprog, og Als Research: Evaluering af fra A til Mimergadekarveret

I Herning var projektet organiseret i regi af tre boligforeninger. I Amager Øst forventede man at kunne få boligforeninger med i projektet som en aktiv samarbejdspartner.

I Albertslund brugte man boligforeningerne som ramme for hjemmebesøgene, men søgte ikke et direkte samarbejde med afdelingsbestyrelser eller ansatte, da man ikke havde gode erfaringer med dette fra tidligere projekter. Selv om man foretog knap 100 hjemmebesøg og ringede på mere end 1000 døre i diverse afdelinger, valgte man at holde fast i strategien om blot at informere afdelingerne og ikke inddrage dem aktivt.

Anderledes forholdt det sig i både Herning og Amager Øst. I Herning måtte man skifte strategi efter flere forgæves forsøg på at afvikle beboerkurset i selve boligforeningerne. Bortset fra en enkelt aften i en enkelt boligafdeling, hvor der mødte 50 deltagere op, viste det sig at være helt umuligt at få folk til at møde op i dette regi. Projektlederen valgte derfor at henlægge kurset til sprogskolen, hvor en del af beboerne allerede modtog undervisning.

I Amager Øst var uddannelsen af miljøambassadører tænkt som et tilbud til boligforeningerne for at imødekomme et behov hos disse for at nå beboere med etnisk minoritetsbaggrund i forhold til for eksempel vedligehold af lejligheder og affaldshåndtering. Man havde planlagt at boligforeningerne skulle spille en betydelig rolle i miljøformidlingen. Men da de som tilmeldte sig miljøambassadørkurserne boede spredt ud på mange forskellige boligafdelinger, kunne man ikke som forventet tilbyde boligafdelingerne et fast hold af miljøambassadører, som kunne stå til rådighed for de ansatte eller bestyrelserne. Det medførte, at disse ikke kunne se noget videre udbytte af at samarbejde og derfor ikke gik aktivt ind i projektet.

”Samarbejdet med boligforeninger har været meget begrænset. Vi oplevede ikke deciderede problemer. Men vi var skuffede over, at boligforeningerne ikke rakte hånden mere ud og inviterede kvinderne til at blive mere synlige og gavnlige i det daglige arbejde. Vi havde håbet på at opstarte aktiviteter, udstillinger, velkomstgrupper osv., men det har ikke rigtig været muligt. Vi låner dog lokaler i en boligforening, så vi holder fast i noget kontakt.” (projektleder, Amager Øst)

I Herning ville man signalere en fælles indsats ved både at tage ejendomsfunktionærer og beboere på kursus. Ejendomsfunktionærerne var således på kursus i de tekniske installationers funktioner sideløbende med, at beboerne blev tilbudt undervisning i energibesparelser. I løbet af projektet tilføjede man desuden et kursus for ejendomsfunktionærerne omkring interkulturel kommunikation for at disse kunne videregive energispareråd til beboere med etnisk minoritetsbaggrund.

Som det ses har boligforeningerne kun været tiltænkt en birolle i Albertslund. Omvendt forsøgte man i både Herning og Amager Øst at give dem en hovedrolle i formidlingen, hvilket desværre ikke lykkedes som planlagt. I Herning fik man dog involveret de ansatte, som blev lønnet for at tage på kursus, mens man ikke havde succes med at afvikle kurser i regi af boligforeningerne.

At det kan være svært, og at der kan være en del ulemper ved at inddrage boligselskaber i miljøformidling til etniske minoriteter bekræftes i en forundersøgelse

lavet i forbindelse med et miljøformidlingsprojekt i Københavns Kommune²¹. Undersøgelsen peger på, at boligselskaberne ikke nødvendigvis har høj troværdighed blandt målgruppen – nogle steder kan der ligefrem herske en generel mistro til boligselskabet, fordi man ikke kan gennemskue huslejesammensætningen, eller man oplever, at pengene, som boligselskabet tjener, ikke bruges til forbedringer. Mange steder oplever man også daglige gnidninger mellem beboere og boligselskabets ansatte.

Kommune

Kun i Herning har kommunen været inddraget som samarbejdspartner – og kun i begrænset omfang. I både Albertslund og Amager Øst udtrykker deltagerne stor tilfredshed med, at der netop ikke er tale om et kommunalt projekt, fordi de så ikke skulle føle sig som klienter, hvis adfærd skulle kontrolleres. Nogle peger endda på, at det var en fordel, at det heller ikke var boligselskabet, men snarere en (ukendt) neutral aktør, der tilbød kurset. På den måde ville deltagerne ikke føle, at de var beboere, der gjorde noget forkert. Fokus var på viden, venner og sprog i stedet for problemer.

”Så ville de (*boligselskaberne*) kun indkalde dem, som gør noget forkert, lige som forældre med kriminelle børn. Nogle ville være bange for at indrømme over for viceværtten, hvad de gør forkert, og hvad de ikke forstår.” (energiambassadør, Albertslund)

”Jeg kom, fordi jeg var ny i området og gerne ville lære nyt uden at vide, om jeg gjorde det forkerte, og så var det rart, at der var fokus på et somalisk netværk, ikke hvor jeg boede.” (miljøambassadør, Amager Øst)

Lignende erfaringer har man gjort sig i miljøambassadørprojektet ’Fra A til Mimersgadekvarteret’, hvor man har oplevet, at målgruppen nogle gange udviser skepsis over for kommunale repræsentanter, som opfattes som kontrolinstans. I projektets evaluering påpeger man, at det har fremmet kommunikationen med målgruppen, at medarbejderne har repræsenteret en privat virksomhed.

Omvendt kan der være visse ulemper ved, at projektholder er en lille og privat organisation, som det er tilfældet med Agenda 21-centrene i Albertslund og Amager Øst. Det gælder primært i forhold til at gøre sig synlig over for målgruppen, men også i forhold til at have adgang til eksempelvis oplysninger om beboeres sproglige baggrund eller oplysninger om forbrugsmønstre, hvilket kan være mere tilgængeligt for en kommunal institution eller boligselskab.

I Herning har man tilmed oplevet, at det har været en fordel at have kommunen som samarbejdspartner, blandt andet fordi de havde god kontakt til somalisk forening og tolke, som var kendt hos målgruppen.

Succeskriterier og dokumentation af indsatsen

Det sidste tema, som indgår i denne erfaringsopsamling, vedrører de udfordringer, man har oplevet i projekterne i forhold til at måle og dokumentere resultaterne.

²¹ Valør og Tinge: Strateginotat for kampagnen ’Projekt til information til etniske grupper om miljørigtig adfærd og energibesparelser’.

Projekternes målsætninger

Målene og succeskriterierne i de tre projekter har været forskellige. Projekternes målsætninger ses i boksene herunder:

Herning: Reduktion af energiforbrug i almene boliger i Midt- og Vestjylland

Målsætning: *At informere om energibesparelser, som på sigt kan udmønte sig i målbare besparelser i de tre boligorganisationer, både i fællesarealerne og hos beboerne i de enkelte lejemål.*

Effekt målet har været, at beboere og boligselskabernes personale bliver mere bevidste om energiforbrug og dermed er i stand til at bruge el, vand og varme på den mest effektive måde.

Amager Øst: Mobilisering af etniske ressourcer

Målsætning: *Overordnet er det projektets formål at opnå forbedringer i det fysiske og sociale miljø i boligområderne og en større viden og bevidsthed om miljøhensyn blandt etniske medborgere. Formålet er som led heri at opkvalificere et hold af miljøambassadører bestående af kvinder med anden etnisk baggrund end dansk til at udbrede kendskabet til miljøforhold i Sundbyøster²² og forbedre håndteringen af forskellige miljøproblematikker i hverdagen.*

Hertil kommer seksten specifikke succeskriterier, som kan ses i bilag E.

Albertslund: Energibesparelser for indvandrere

Målsætning: *Formålet er, at få den store gruppe af medborgere, som har en anden etnisk herkomst end dansk, til at forstå betydningen af energibesparelser og til at udnytte de muligheder, de selv har for energibesparelser.*

Projektet har haft som effekt mål at øge indvandrene handlekompetence og indfri de besparelspotentialer, der ligger heri. Man har forsigtigt vurderet at besparelspotentialet, der vil kunne indfries, ligger mellem 10 og 30% af husholdningernes forbrug. Et væsentligt succeskriterium har været, at projektet kunne fortsætte efter støtteperioden ophører.

Måling af effekter

Ligesom projekterne har haft forskellige målsætninger, har man også anvendt lidt forskellige metoder til at evaluere og dokumentere resultater. I alle tilfælde har det dog vist sig forholdsvis kompliceret at opgøre konkrete resultater og effekter for eksempel i form af sparede kWh, sådan som man havde forestillet sig det.

I Herning var det planen, at boligorganisationerne med hjælp fra forsyningsselskaberne ville følge energiforbruget, så man herigennem kunne se, om den ønskede reduktion blev opnået. Energicenter Vest skulle tage sig af de tekniske målinger. Dette blev dog ikke gennemført, og Energicenter Vest havde muligvis lovet mere, end de kunne holde. Desuden var perioden fra kursusforløbets afslutning til det skulle afrapporteres meget kort. Denne periode var så kort, at det ikke gav mening at vurdere om projektet havde ført til energibesparende tiltag og adfærdsændringer på basis af måleraflæsninger. Man har i forbindelse med udarbejdelsen af slutrapport for projektet gennemført to interviews med viceværter og to interviews med deltagere i kurset for etniske minoriteter. Disse interviews, som har fokus på deltagernes oplevelse af kurset, er gengivet i slutrapporten, men synes derudover ikke anvendt til at lave en samlet vurdering af projektets resultater i øvrigt.

²² Området har siden skiftet navn til Amager Øst

I Albertslund har projektlederen i 2006 forsøgt at opgøre effekten af hjemmebesøgene i forhold til sparede kWh. På basis af de iagttagelser hun har gjort sig på hjemmebesøgene, og de specifikke råd hun har givet, har hun forsigtigt beregnet, hvor stor en besparelse et gennemsnitligt hjemmebesøg vil kunne medføre²³. Disse beregninger har været baseret på skøn og udgør derfor en relativt usikker effektmåling.

Derudover forsøgte man i Albertslund i forbindelse med det første hold energiambassadører at lave måleraflæsninger i løbet af kurset. Det var dog svært at få kvinderne til at aflæse, og projektlederen måtte selv møde op for at gøre det, hvilket kun lykkedes hos fire af deltagerne. Man aflæste målerne hos disse deltagere et år senere, men uden noget entydigt resultat. Desuden fortalte kvinderne selv, at deres energiforbrug typisk svingede fra år til år af mange andre årsager²⁴.

Ifølge projektlederen, fortæller alle de deltagende kvinder dog, at de agerer mere energirigtigt efter kurset end før. Dette er baseret på de mundtlige evalueringer, som projektlederen i Albertslund har lavet blandt deltagerne som afslutning på kurset. I Amager Øst har man lavet en mere omfattende undersøgelse af miljøambassadørernes adfærdsændringer i forbindelse med kurserne²⁵.

I begge projekter har det været meget sværere end forventet at indhente målbare data. Individuelle måleraflæsninger er meget svært tilgængelige og kræver fuldmagt. Målinger på ejendomsniveau er både meget svære at få adgang til og svære at anvende, da deltagerne i et kursus ikke nødvendigvis bor i samme ejendom. Kun i få tilfælde er det lykkedes at få projektdeltagerne til at vise opgørelser fra deres selskab – mange gemmer ikke opgørelserne.

Man har derfor ikke kunnet opgøre resultaterne på basis af konkret dokumentation af besparelser, men har i stedet måttet støtte sig til deltagerens udsagn om adfærdsændringer via interview, spørgeskemaer og kursusevalueringer. Idet man ikke har kunnet kontrollere det faktiske antal af udskiftede glødepærer eller vaskemaskiner, har man alene kunnet afdække *formodede* ændringer og ikke *dokumenterede* ændringer.

I Amager Øst forsøgte man dog på basis af miljøambassadørernes udsagn om tiltag og adfærdsændringer at opgøre energibesparelser ud fra formlen: Realiserede besparelser = sum af råd (antal informanter * realiseringsprocent * besparelse pr. kunde)²⁶. Dette er ikke lykkedes. Det skyldes dels, at der bliver givet et meget stort antal råd på kurset, dels at vilkårene for de som modtager rådene er meget forskellige. Et råd handler eksempelvis om at bruge A-mærkede hårde hvidevarer. Nogle af kursisterne bruger allerede dette, andre har ikke egen vaskemaskine og tumbler, andre ejer ikke selv deres hårde hvidevarer, og andre igen har skiftet en af tre hårde hvidevarer ud. Da realiseringsprocenten ikke tager højde for disse forskellige vilkår, vil den ikke kunne sige noget reelt om effekten af dette råd.

²³ Se bilag F

²⁴ F.eks. begravelse og dermed øget gæstebud i en længere periode

²⁵ Agendacenter Sundbyøster, 2007: 'Dokumentation af miljøambassadørernes adfærdsændringer i forbindelse med miljøundervisning'.

²⁶ Denne beregningsmetode stammer fra 'Manual i opgørelse af energibesparelser ved adfærd- og markedspåvirkende aktiviteter' udgivet af Energistyrelsen m.fl. i 2006.

Udfordringerne omkring effektmåling synes ikke at begrænse sig til de tre projekter, som behandles i nærværende evaluering. I effektvurderingen af projektet 'Fra A til Mimersgadekvarteret' mødte man tilsvarende udfordringer og har derfor også i dette projekt baseret opgørelserne på spørgeskema- og interviewundersøgelser omkring deltageres adfærdsændringer.

Bløde effekter

Det er vigtigt at notere sig, at man allerede ved Albertslund-projektets opstart var opmærksom på, at det ikke blot var et projekt, der kunne omsættes til målbare størrelser på kort sigt. Man opfattede det som et projekt, der i høj grad ville have en procesmæssig og folkeoplysende karakter på længere sigt. Denne erkendelse synes vigtig i forhold til alle tre projekter. Og det kunne have været en fordel for projekternes dokumentationsindsats, hvis man tidligt i projektforløbet havde været klar over, hvilke evalueringsmetoder, der kunne anvendes for at vurdere de procesmæssige og 'bløde' effekter af projekterne.

Dette skal ikke mindst ses i lyset af, at alle projektlederne har observeret rigtig mange 'bløde' og svært kvantificerbare effekter af de gennemførte aktiviteter. Det kan være alt fra, at deltagerne er begyndt at aflevere medicinrester på apoteket til at føle stolthed over at kunne rådgive andre, deltage i lokale byt-en-pære-arrangementer, blive interviewet til radio eller møde en borgmester.

"Den større faglige viden, som ikke havde med indvandrersproblemer at gøre, kriminalitet, børneopdragelse eller lignede har givet stolthed. De er blevet betragtet som ressourcer i projektet og det har givet power, initiativ og øget åbenhed over for det danske samfund." (projektleder, Amager Øst)

Flere af deltagerne udtrykker, at kurserne har været en øjenåbner i forhold til samfundsmæssige institutioner, mens andre oplever at have fået nye kompetencer, de kan overføre på andre områder i deres hverdag. Mange oplever desuden at være blevet bedre til dansk og andre fortæller, at viden på nogle områder kan lette tilegnelsen på andre.

"Kurset var nødvendigt for at lære de ting. Jeg havde før orienteret mig, når jeg så noget, men jeg fik ikke at vide, hvorfor man skal spare. Det var nemmere at forstå på et kursus. Det er selvfølgelig også nemmere nu at læse folderne på dansk." (miljøambassadør, Amager Øst)

Deltagerne i Amager Øst har endda taget initiativ til en forening for miljøambassadører for at få mere viden, inddrage flere i miljørelaterede oplevelser og styrke deres sociale netværk i lokalområdet med andre end deres egen sproggruppe. Denne forening er ultimo 2007 fortsat aktiv.

På ambassadørkurserne har projektlederne i Albertslund og Amager Øst desuden oplevet, at deltagerne udtrykker glæde over at få kontakt til danskere, som ikke er relateret til det offentlige, og hvor de ikke er i rollen som klienter eller forældre, men i stedet er borgere, der nu kan få adgang til den samme viden som andre.

"Og så er der de nye netværk. Kvinderne har lært nye at kende og nydt det. Og de har fået en god kontaktflade til os ansatte og en mulighed for et kig ind i vores vaner. Det er et miljøprojekt, som henvender sig til etniske grupper, men vil kvinderne formidle miljø

til danskere er det kun fint. Vi er hverken et boligsocialt projekt eller et sundhedsprojekt, men kan se vi rykker på sådanne områder også gennem miljøet.” (projektleder, Amager Øst)

Der synes altså at være mange andre positive effekter af projekterne end de, man havde forventet fra starten, og de er ofte sværere at kvantificere. Samtidig synes de effekter, som man havde forventet at opnå i forhold til konkrete besparelser og adfærdsændringer meget komplicerede at opgøre.

Dette giver nogle centrale udfordringer i forhold til dokumentation af indsatsen. For det første kan det være nødvendigt fra starten at gennemtænke, hvordan man vil følge op på et projekts ’bløde’ effekter. Disse effekter kan være meget betydelige og er derfor vigtige at synliggøre. For det andet må man fra starten være opmærksom på, hvilke barrierer der eksisterer for at opgøre de mere kvantificerbare effekter i form af konkrete besparelser og adfærdsændringer. Man må vurdere, om det er muligt at overkomme disse barrierer, eller om man i stedet må acceptere, at effektmålinger bliver skønsmæssige og stikprøvevise.

Til sidst skal nævnes endnu en væsentlig erfaring, som man har gjort sig i projekterne i forhold til måling og dokumentation af effekter. Når projektholderne har villet undersøge, hvad kursusedtagerne har fået ud af kurset, har de typisk spurgt deltagerne direkte. I den forbindelse har man oplevet, at mange ikke bryder sig om, at skulle forholde sig kritisk til kurset over for projektholder. Man har for eksempel oplevet, at mange af deltagerne, har været så taknemmelige for at have fået tilbuddet om at deltage, at de ikke ønsker at kritisere det. Dette er vigtigt at være opmærksom på, når man vil evaluere projekternes effekter.

5. KONKLUSIONER OG ANBEFALINGER

Tilsammen har de ansatte i projekterne formidlet miljø- og energisparebudskaber til over 2000 personer fra målgruppen af etniske minoriteter. Hertil kommer projektdeltagernes egen videreformidling, som anslås til minimum 1000 personer²⁷.

Målgruppen er primært blevet nået ved oplæg på sprogskoler, i kulturforeninger, ved hjemmebesøg, gennem ambassadørkurser, men også gennem udflugter og offentlige arrangementer.

I projekterne har man haft positive erfaringer med at få kontakt til målgruppen, og man har fået øjnene op for de store besparelspotentialer, der eksisterer her. De pågældende sproggrupper opleves at have begrænset viden om både miljøbelastningen ved deres adfærd og ressourceforbrug, men også de store økonomiske besparelsesmuligheder, der er ved at ændre vaner.

Projektdeltagerne har modtaget den nye viden med taknemmelighed og nysgerrighed. Samtidig har det været tydeligt i projekterne, at det er viden, målgruppen ikke selv opsøger, og at man som udefrakommende aktør må tænke anderledes for at formidle denne viden til målgruppen, end når man formidler til befolkningen som helhed.

Som det fremgår af erfaringsopsamlingen i denne rapport, har man anvendt lidt forskellige metoder i de tre evaluerede projekter, ligesom man ikke har gjort sig helt de samme erfaringer. I nedenstående opsamles nogle af de tendenser, som vi har fundet i erfaringsopsamlingen i forhold til de seks evalueringstemaer. De seks temaer udtrykker nogle af de centrale udfordringer, man er stødt på i projekterne, og det skal bemærkes, at disse tendenser ikke nødvendigvis er lige tydelige i alle projekterne. Anbefalingerne, som præsenteres afslutningsvist, skal også læses med dette for øje.

Kontakt til målgrupper og rekruttering

Det har været en væsentlig udfordring at få kontakt til målgruppen og rekruttere deltagere til projektaktiviteterne. Man har haft mest succes med at rekruttere gennem netværk og via personlig henvendelse. En del af rekrutteringen har afhængt af deltagerne selv, og man har derfor skullet acceptere at tilslutningen til et kursus kan være meget lavt i starten og vokse hen ad vejen.

Man har haft god erfaring med at henvende sig til nogle ressourcestærke personer i målgruppen, som så henvender sig til andre. Desuden har det vist sig, at selv om rekruttering via personlig henvendelse er den mest effektive kontaktform, så kræver det megen opsøgende arbejde, opfølgning og påmindelser, hvilket er overordentligt tidskrævende.

Man har videre erfaret, at brugen af en 'mellemand' eller nøgleperson med samme sproglige og etniske baggrund som målgruppen kan være afgørende for at rekruttere deltagere til projekterne. Det synes at have stor betydning for målgruppen, at de har en kontaktperson, de forstår og føler tillid til. Det kan dog også lykkes at skabe den

²⁷ Dette tal er estimeret ud fra de udsagn informanter har givet til kende i evalueringer og interviews i de enkelte projekter. I Herning har videreformidling dog ikke været indtænkt i projektet, hvorfor resultatet er et konservativt skøn fra Albertslund og Amager Øst.

nødvendige tillid uden brug af 'mellemand' ved at deltage i forskellige sociale og kulturelle aktiviteter blandt målgruppen over en længere periode.

Skriftlige henvendelser via brev eller offentlige opslag har vist sig ikke at være en brugbar metode til rekruttering. De færreste i målgruppen reagerer på sådanne kontaktforsøg. Hos nogle opfattes skriftlige henvendelser som noget, der kommer fra kommunen og dermed ikke tiltrækkende.

Kønsaspektet har betydning for tilslutningen til kurserne. Der hvor man forsøgte at nå begge køn på samme tid, mødte kun mænd op. For deltagerne på ambassadørkurserne, som var specielt rettet mod kvinder, var kønsopdelingen en afgørende forudsætning for deres deltagelse.

Det er også erfaringen, at man bør benytte velkendte rammer for formidling og undervisning af målgruppen. Det vil sige de steder, hvor målgruppen har deres vante gang og føler sig hjemme, såsom sprogskoler, kulturforeninger, klubber, beboerlokaler eller hjemme hos dem selv. Dette betyder, at det har været nemmere at skabe kontakt til de sproggrupper, som allerede havde etablerede foreninger eller moskeer, hvor de mødtes.

Målgrupper

I projekterne har man også gjort sig erfaringer i forhold til, hvilke "undermålgrupper" blandt den overordnede målgruppe, man henvender sig til.

Da hjemmet primært er kvindernes domæne, og der her er store muligheder for adfærdsændringer i forhold til energibesparelser og miljøforbedringer, kan det være en fordel først og fremmest at henvende sig til kvinder. Der synes også at være andre fordele ved at have kvinder som målgruppe. Samtidig kan det være sværere at rekruttere og fastholde mændene, da disse oftere er i arbejde og har mere varierende arbejdstider.

Der har været stor spredning blandt projektdeltagerne, hvad angår deres sproglige og uddannelsesmæssige foråndskundskaber samt deres motivation og forventninger. Dette er en udfordring, men ikke nødvendigvis en ulempe, da deltagerne har kunnet støtte hinanden og lære noget af hinanden.

Ambassadørtanken

Erfaringerne peger på, at der ligger et væsentligt potentiale i ambassadørtanken som metode. Ambassadører, som selv er en del af målgruppen og lokalområdet, kan være bedre til at formidle budskaberne om miljø og energi, så de er relevante og forståelige for modtagerne. Med ambassadører kan man sandsynligvis bedre nå ud til målgruppen og give budskaberne større troværdighed.

I to af projekterne er ambassadøridéen tænkt ind fra starten. I alle tre projekter har man oplevet, at selv de, som har fået undervisning uden at blive tituleret ambassadør, har velvilligt videreformidlet deres viden til egne netværk. Det synes ikke at opfattes moraliserende blandt målgruppen, når man uopfordret videregiver sin viden til andre. Tit opfattes det derimod som en håndsrækning og en form for gavmildhed, og ambassadørerne er ofte glade for at kunne være rollemodel for andre. Man har dog oplevet visse udfordringer i forhold til at indfri det potentiale, der ligger i ambassadørtanken.

Man har prøvet at få ambassadørerne til at videreformidle deres viden ved at opfordre dem til selv at organisere home parties eller oplæg i forskellige fora. Dette er ikke lykkedes i så stort et omfang, man havde forventet.

En anden måde at få ambassadørerne i gang med formidlingsindsatsen, har været ved at inddrage dem i forskellige oplysningsarrangementer, ved oplæg på sprogskoler og i diverse mediesammenhænge. Dette er lykkedes i et vist omfang. Man har dog oplevet, at kun få af projektdeltagerne, selv har taget initiativ til aktiviteter i forlængelse af deres deltagelse i et kursus, og endnu færre har ønsket at være involveret i centrets øvrige aktiviteter. Dette havde man ellers forventet.

Generelt set synes der at være en tærskel i forhold til, hvem de vil formidle deres viden til og i hvilke sammenhænge. Ofte når de ikke meget længere end til deres nærmeste omgangskreds, selv om man i projekterne havde håbet på en mere opsøgende indsats fra ambassadørernes side for eksempel i forhold til deres boligforeninger o. lign.

Ambassadørerne *har* videreformidlet deres viden til andre, men sjældent under særligt organiserede former. Det har været svært at følge op på deres formidlingsindsats, fordi den primært er foregået i privat regi, og fordi ambassadørerne ikke vender tilbage og fortæller om formidlingsindsatsen. Dette gør det også vanskeligt for projektholder at kende formidlingens kvalitet. Det synes svært at ændre på, da der netop er tale om en frivillig indsats.

Til gengæld har man oplevet, at deltagerne motiveres til at videreformidle mere, når de oplever at blive positivt mødt i sit netværk i forhold til deres nye kunnen. Oplevelsen af at kunne noget, som ikke forventes af én, betyder meget for de fleste af projektdeltagerne, og flere udtrykker stolthed ved deres nye kompetencer.

Undervisning af etniske minoriteter

I projekterne har man gjort sig nogle særlige erfaringer i forhold til det at undervise og formidle til personer med etnisk minoritetsbaggrund. Tryghed og det sociale element i undervisningssituationen synes at være vigtigt for deltagerne. Man har måttet opsøge deltagerne på deres egen bane – i deres hjem, i de klubber, skoler eller andre steder, hvor de færdes i forvejen.

I forhold til det sociale element kan det være en fordel at strække et undervisningsforløb over længere tid, så deltagerne kommer tættere på hinanden. Der dannes netværk, som deltagerne ser som en gevinst og ofte som en egentlig grund til at deltage. Det er også vigtigt for deltagerne, at man fra projektholdernes side viser interesse og forståelse for deres dagligdag i forhold til, hvordan man organiserer kurserne.

Man har desuden god erfaring med at tænke bredde og sammenhæng ind i undervisningen. Et længerevarende kursus, som giver en mere omfattende og sammenhængende indføring i miljø og energi, opleves mere udbytterigt end enkeltstående oplæg.

Der har været efterspurgt en stor enmæssig bredde på kurserne. Heri ligger både muligheder og dilemmaer. Det har eksempelvis haft en stor effekt at koble budskaberne på kurserne sammen med sundhed. Også koblingen mellem forurening af vandmiljø og de skadelige virkninger for mennesker og dyr har gjort indtryk og virket sammen med de økonomiske argumenter som motiverende for ændret adfærd. Det er lidt af en balance, hvor meget man skal bevæge sig uden for projektets centrale temaer for få opfyldt egne målsætninger om at tiltrække og fastholde deltagerne.

En anden udfordring handler om mødekultur. Man har oplevet et ustabil og ofte forsinket fremmøde, hvilket man har måttet acceptere og tilpasse sig på forskellig vis. Denne udfordring går igen i andre evalueringer. Et ekstremt vekslende og uforudsigeligt fremmøde synes altså at være et grundvilkår for disse frivillige miljøkurser blandt etniske minoriteter.

I to af projekterne har man anvendt hjemmebesøg som formidlingsmetode. Disse besøg er en god mulighed for at få en direkte kontakt med målgruppen og få indblik i de konkrete behov, de har for rådgivning ud fra indretningen i hjemmet og en snak om vaner. Det er en brugbar metode, der dog ikke kan stå alene. På hjemmebesøg, når man typisk de lavthængende frugter, mens ambassadørkurserne kan være mere langsigtede. I det projekt, hvor der ikke har været hjemmebesøg, har det været efterspurgt blandt deltagerne, som finder det svært selv at opsøge viden. Hjemmebesøgene giver værterne en mulighed for at spørge om de emner, som optager dem. Dette kan bringe snakken lidt på afveje rent enmæssigt, og hjemmebesøg rummer derfor en metodisk udfordring i sig selv.

I alle projekterne har man god erfaring med at kombinere teori og praksis i form af øvelser og ekskursioner. Deltagerne får ofte størst udbytte af den praktiske del. Desuden giver ekskursionerne et vigtigt indblik i forsyningssystemer og samfundsinstitutioner.

I afviklingen af projekterne har man søgt at imødekomme målgruppens meget varierende danskundskaber på forskellig vis. I nogle af projekterne havde man succes med at anvende en tolk på kurserne. Man har også måttet udarbejde materiale på deltagernes sprog, da mange deltagere har haft svært ved at forstå materiale på dansk udgivet af f.eks. forsyningsselskaber, kommune eller boligselskaber. Det har desuden været en fordel at anvende materiale med fokus på det visuelle. I andre evalueringer har man fundet, at deltagerne helt klart foretrækker at modtage miljøformidling på deres modersmål frem for dansk, herunder skriftligt materiale.

Aktører og samarbejde

Projektholderne i to af projekterne er lokalt baserede Agenda 21-centre. Det har dog vist sig, at det ikke nødvendigvis er rollen som miljøcenter med en bestemt faglig viden, der har været vigtig i de pågældende projekter. Organiseringen af kurser og kontakten til deltagerne har til gengæld krævet, at projektholder har haft en stor viden om målgruppen og en særlig parathed til at tilpasse sig målgruppens behov og adfærd. Dette har et af Agenda 21-centrene søgt at imødekomme ved at ansætte en projektmedarbejder med samme baggrund som kursusdeltagerne.

Det kan være en fordel at anvende eksterne undervisere, idet projektholder hermed kan koncentrere egne ressourcer på kursusorganisering, formidlingsaktiviteter,

administration, pressekontakt og den løbende kontakt med deltagerne. Til gengæld involverer det nogle udgifter, som kunne være undgået ved selv at undervise.

Boligforeningerne har været tænkt ind i alle projekterne enten som samarbejdspartner eller målgruppe. Erfaringerne med at involvere boligforeningerne i et aktivt samarbejde eller at bruge boligforeningerne som central platform for formidling er dog ikke særligt gode.

I de to projekter, hvor man forsøgte at give boligforeningerne en hovedrolle i formidlingen, lykkedes dette ikke som planlagt. Andre undersøgelser peger på at det kan være svært at inddrage boligselskaber i miljøformidling til etniske minoriteter²⁸. Boligselskaberne har ikke nødvendigvis høj troværdighed blandt målgruppen, og mange steder oplever man daglige gnidninger mellem beboere og boligselskabets ansatte.

I et af projekterne har kommunen været inddraget som samarbejdspartner, hvilket man har oplevet som en fordel, da de havde god kontakt til målgruppen. Omvendt udtrykker projektdeltagerne i de to andre projekter stor tilfredshed med, at der netop *ikke* er tale om kommunale projekter, hvor de ville føle sig som klienter, hvis adfærd skulle kontrolleres. Nogle mener også det var en fordel, at det heller ikke var boligselskabet, men snarere en (ukendt) neutral aktør, der tilbød kurset. På den måde føler deltagerne ikke, at de er beboere, der gør noget forkert. Fokus var på viden, venner og sprog i stedet for problemer.

En af ulemperne ved, at projektholder er en lille privat organisation som Agenda 21-centrene er, at de er mindre synlige over for målgruppen.

Succeskriterier og dokumentation af indsatsen

I projekterne har man anvendt lidt forskellige metoder til at evaluere og dokumentere projekternes resultater. I alle tilfælde har det vist sig kompliceret at opgøre konkrete resultater og effekter i form af sparede kWh, sådan som man havde forestillet sig det.

Det har eksempelvis været svært at lave andet end skønsmæssige beregninger af effekterne af hjemmebesøg. Også på ambassadørkurserne har det været svært at dokumentere konkrete besparelser. Det er svært at få deltagerne til at aflæse deres målere eller fremvise opgørelser fra forsyningsselskaber.

En anden måde, hvorpå man har søgt at vurdere effekten af miljøformidlingen, er via kvalitative undersøgelser af deltagernes adfærdsændringer. Dette har man gjort i både Albertslund og Amager Øst, og disse undersøgelser peger på, at deltagerne agerer mere energirigtigt efter kurset end før. Man har ikke kunnet opgøre resultaterne på basis af konkret dokumentation af besparelser eller adfærdsændringer, men har i stedet måttet støtte sig til deltagernes udsagn herom via interview, spørgeskemaer og kursusevalueringer.

Ved opstarten af Albertslund-projektet var man opmærksom på, at projektet ikke nødvendigvis kunne omsættes til målbare størrelser på kort sigt. Man opfattede det som et projekt, der i høj grad ville have en procesmæssig og folkeoplysende karakter

²⁸ Valør & Tinge, 2004: Strateginotat for kampagnen 'Projekt til information til etniske grupper om miljørigtig adfærd og energibesparelser'

på længere sigt. Denne erkendelse synes vigtig i forhold til alle tre projekter. Det kunne have været en fordel for projekternes dokumentationsindsats, hvis man tidligt i projektførelsen havde været klar over, hvilke evalueringsmetoder, der kunne anvendes for at vurdere de procesmæssige og 'bløde' effekter af projekterne. Dette skal ikke mindst ses i lyset af, at alle projektlederne har observeret en lang række 'bløde' og svært kvantificerbare effekter.

Der synes at have været mange andre positive effekter af projekterne, end de forventede. Disse kan være betydelige og derfor meget væsentlige at synliggøre. Samtidig synes de effekter, som man havde forventet at opnå i forhold til konkrete besparelser og adfærdsændringer komplicerede at opføre. Dette giver nogle centrale udfordringer i forhold til dokumentation af indsatsen.

Anbefalinger

På basis af de erfaringer, som er beskrevet i denne evalueringsrapport, kan man opstille en række anbefalinger. Disse kan med fordel tages med i overvejelserne ved planlægning af nye projekter omkring formidling af energi- og miljørelaterede emner til etniske minoriteter.

- Sats på at rekruttere gennem netværk og via personlig henvendelse. Forvent ikke respons på skriftlige henvendelser og opslag – disse kan dog anvendes forud for personlig henvendelse, så man har noget at henvise til. Vær opmærksom på, hvem afsenderen er – kommunale breve opfattes ofte ikke attraktive.
- Acceptér, at tilslutningen til et kursus kan være meget lavt i starten og vokse hen ad vejen. Tab ikke modet, hvis der kun kommer ganske få til første kursusgang – tag i stedet fat i de, som er mødt op, og bed dem tage nogen de kender med næste gang.
- Afsæt mange ressourcer til rekrutteringsdelen. Personlig kontakt kræver megen opsøgende arbejde, opfølgning og påmindelser, hvilket er overordentligt tidskrævende.
- Overvej at bruge en 'mellemand' eller nøgleperson med samme sproglige og etniske baggrund som målgruppen til rekruttering. Alternativt kan projektlederen søge at lære målgruppen at kende og opbygge den nødvendige tillid ved at deltage i forskellige sociale og kulturelle aktiviteter over en længere periode før projektstart.
- Opdel gerne kurserne efter køn, da det har stor betydning for især kvindernes deltagelse. Inviterer man både kvinder og mænd, er der stor risiko for at kun mænd møder op.
- Afvikl projektaktiviteterne i velkendte rammer, hvor målgruppen føler sig hjemme og færdes til dagligt.
- Udnyt det potentiale, der ligger i at uddanne ambassadører, som selv er en del af målgruppen og lokalområdet. Men vær realistisk i forhold til deres indsats – forvent ikke, at ambassadørerne selv organiserer videreformidlingsindsatsen.
- Inddrag ambassadørerne i forskellige oplysningsarrangementer, som projektholder står bag eller deltager i, for at sikre videreformidling. En projektmedarbejder og et par ambassadører kan eksempelvis tage ud og holde

oplæg i fællesskab. Nogle gode formidlingsoplevelser kan motivere ambassadørerne til at formidle endnu mere.

- Forvent ikke, at alle ambassadørerne opsøger boligforeninger, sprogskoler eller lignende fora for at videreformidle deres viden. Det er ofte en stor opgave at få deltagerne til at formidle ud over deres nærmeste omgangskreds, og det kan ofte kræve at projektmedarbejderne 'tager dem i hånden' – afsæt ressourcer til dette. Det er dog vigtigt at bemærke, at selv hvis ambassadørerne ikke umiddelbart efter kurset går i gang med en formidlingsindsats, kan det i nogle tilfælde ske senere. Man skal altså ikke forvente at ambassadørerne går i gang med videreformidlingen lige med det samme, men samtidig kan man blive overrasket på et senere tidspunkt. Det kan eksempelvis være, at ambassadørerne et halvt år efter kursets afslutning ser en mulighed for at holde oplæg i forbindelse med en ny aktivitet i deres boligforening eller kulturforening.
- Forvent ikke at kunne følge systematisk op på ambassadørernes egen formidlingsindsats, som ofte vil foregå i uformelle og private fora – forvent heller ikke at de vender tilbage og afrapporterer om deres indsats. Hvis man vil vide noget om dette, må man opsøge ambassadørerne og stole på, hvad de fortæller.
- Giv rum for at det sociale element kan spille en rolle i projektet – det kan være helt afgørende for deltageres tilslutning til og udbytte af projekterne. Giv deltagerne mulighed for at lære hinanden at kende og danne netværk ved for eksempel at strække et undervisningsforløb over længere tid.
- Vis forståelse for deltageres dagligdag. Det kan være afgørende for eksempelvis kvindernes deltagelse, at der tilbydes børnepasning og mad i forbindelse med et kursus. Vil man nå mændene må man til gengæld tænke meget på, at de oftere har varierende arbejdstider og derfor ikke nødvendigvis vil kunne deltage i et kursusforløb. Her skal ofte helt andre typer formidling til, ligesom de typisk skal opsøges i andre fora end kvinderne.
- Tag højde for eventuelle religiøse højtider i målgruppen i projektperioden, såsom Ramadan, som kan have betydning for deltageres fremmøde eller engagement. Det er en god idé at tilpasse kursusprogrammet sådanne højtider.
- Selv hvis formålet med et projekt er formidling af energibesparelser alene, kan der være fordele ved at tænke bredde og sammenhæng ind i undervisningen. Det giver et større udbytte for deltagerne – og det kan give deltagerne større interesse i at være med. Udnyt de muligheder, der ligger i at koble forskellige emner som for eksempel sundhed sammen med miljø.
- Acceptér forskelle i mødekulturer. Et ekstremt vekslende og uforudsigeligt fremmøde er ofte et grundvilkår for frivillige miljø- og energikurser blandt etniske minoriteter. For ikke at blive skuffet må man tilrettelægge undervisningen efter dette – ved for eksempel at lægge en betydelig tidsmæssig margen ind i starten af et arrangement eller kursus. Selv om det kræver ekstra ressourcer, kan det også være en god investering at ringe eller sms'e til deltagerne dagen før eller nogle timer før et arrangement for at minde dem om det.

- Vær forberedt på, at hjemmebesøg rummer en metodisk udfordring i sig selv. Accepter, at det til tider kan være svært at holde fokus alene på miljø- og energirelaterede emner. Værterne kan have mange spørgsmål om andre emner, som de gerne vil have svar på, men ikke ved hvor de skal henvende sig med.
- Inddrag mange praktiske øvelser og ekskursioner i formidlingen. Det giver en større forståelse for teorien og imødekommer det uddannelsesmæssige og sproglige spænd, der kan være blandt deltagerne – og så kan det bidrage til at styrke det sociale element i undervisningen.
- Overvej at anvende en tolk i undervisningen. Det kan være lettere at huske budskaberne, hvis man ikke samtidig skal kæmpe med at forstå sproget. Hvis man som deltager bagefter skal videreformidle sin viden til sit netværk, kan det også være en fordel at blive introduceret til emnet på det samme sprog, som man selv skal formidle på.
- Selv hvis undervisningen foregår på dansk, kan det være en fordel at supplere med materiale på andre sprog. Er skriftligt materiale på dansk, bør det være tekstfattigt og have fokus på det visuelle.
- Anerkend kursusdeltagernes indsats ved at give dem et håndgribeligt bevis for deres deltagelse, som de kan tage med tilbage. Det er en god idé at uddele diplomer som afslutning på et kursus og gøre overrækkelsen til en særlig begivenhed for deltagerne. Gerne med deltagelse af deres familie. Selv de som kun har deltaget i noget af kurset, bør have et diplom. Det kan eventuelt udspecificeres på diplommet, hvilke dele af undervisningen de har fulgt – dette er i sig selv et incitament for at møde op til flere kursusgange.
- Vær opmærksom på, at projektholdere ikke nødvendigvis behøver have en stor faglig viden om emnet – det kan hentes udefra. Til gengæld bør projektholder for at organisere kurset og skabe kontakt til deltagerne have godt kendskab til målgruppen og være parat til at tilpasse sig målgruppens behov og adfærd. Ansæt eventuelt en projektmedarbejder med samme baggrund som kursusdeltagerne.
- Selv om det virker oplagt, bør man ikke forvente at kunne involvere boligforeninger i et aktivt samarbejde. Det er måske ikke umuligt – men det kan også vise sig meget svært i forhold til denne målgruppe. Vær i det hele taget opmærksom på, at samarbejdspartnere med halvoffentlig eller offentlig status kan 'skræmme' deltagerne væk, fordi det kan få dem til at føle sig som klienter, der skal kontrolleres. Anvend gerne en 'neutral' aktør til at varetage kontakten og formidlingen.
- Vær opmærksom på, at det kan være meget kompliceret at måle konkrete besparelser og dokumentere adfærdsændringer. Forvent ikke som udgangspunkt at kunne få deltagerne til at aflæse målere eller fremvise opgørelser fra forsyningsselskaber. Basér i stedet effektmåling på kvalitative undersøgelser – og acceptér eventuelt kun at lave skønsmæssige beregninger på sparede kWh.
- Vurdér nøje før projektopstart, hvilke evalueringsmetoder, man vil anvende for at vurdere de procesmæssige og 'bløde' effekter af projekterne – disse er typisk betydelige og vigtige, men også svært målbare.

6. BILAG

- A. Litteraturliste
- B. Oversigt over informanter fra interviews og fokusgrupper
- C. Interviewguide
- D. Eksempler på kursusprogrammer (Amager Øst og Albertslund)
- E. De 16 succeskriterier i Amager Øst
- F. Beregninger af effekt af hjemmebesøg (Albertslund)
- G. Eksempler på foldere anvendt i projekt (Albertslund)
- H. Eksempel på indhold i kursusmapper (Amager Øst)
- I. Kontaktpersoner i projekterne
- J. Andre projekter – til inspiration

A. Litteraturliste

Agendacenter Sundbyøster, 2007: Dokumentation af miljøambassadørernes adfærdsændringer i forbindelse med miljøundervisning.

Als Research, 2007: Evaluering af Fra A til Mimersgadekvarteret

Energistyrelsen m.fl., 2006: Manual i opgørelse af energibesparelser ved adfærd- og markedspåvirkende aktiviteter?.

Partnerskabet, 2006: Evalueringsrapport – Miljøambassadører på forskellige sprog, Miljø- og netværksindsats for kvinder med anden etnisk baggrund i Urbanplanen

Ravinder, Kaur: KASBA - Kvindeaktiviteter og Samvær på Biblioteket i Albertslund

Sørensen, Bent Bernardi, 2006: Slutrapport vedrørende projekt om reduktion af energiforbrug i almene boliger i Midt- og Vestjylland

Valør og Tinge, 2004: Strateginotat for kampagnen ”Projekt til information til etniske grupper om miljørigtig adfærd og energibesparelser”

Hertil kommer diverse dokumenter udleveret af projektholderne, såsom:

- Nyhedsbreve
- Projektbeskrivelser
- Ansøgninger til Energisparepuljen
- Kvartalsrapporter og statusrapporter.

B. Oversigt over informanter fra interviews og fokusgrupper

Projekt / Informant	Albertslund	Herning	Håndværksrådet	Amager Øst	Vollsmose
Projektleder/-medarbejder	2	1	1	1	2
Projektdeltager	5	14	n.a.	10	n.a.
Samarbejdspartner	2	1	n.a.	0	n.a.
I alt	9	16	1	11	2

C. Interviewguide

Interview med projektledere/projektmedarbejdere

Formål:

1. Hvem tog initiativ til projektet?
2. Hvorfor startede I projektet? Hvilke behov havde I identificeret? Hvordan?
3. Hvad vil I gerne opnå – både på kort og på langt sigt?
4. Hvem var målgruppen/målgrupperne?

Indhold og rammer:

1. Hvilke aktiviteter satte I i gang?
2. Hvor ofte forløb disse aktiviteter?
3. Hvor? Hvad tid på dagen?
4. Hvor mange deltog?
5. Måtte I aflyse eller udvide aktiviteter?
6. Hvor mange personer var involverede i organiseringen og udførelsen? (ansatte, samarbejdspartnere, frivillige)
7. Hvad var budgettet på?
8. Hvor mange timer lagde din organisation i projektet?
9. Hvilke krav blev der stillet udefra til projektet?

Aktører på feltet:

1. Hvem hhv. organiserer og udfører aktiviteter vedr. miljøformidlingen?
2. Er der tale om professionelle formidlere eller frivillige?
3. Havde aktørerne allerede en kontakt til de etniske grupper?
4. hvilke fordele er der organisatorisk, politisk, økonomisk og socialt ved at være netop Jer? (hhv. boligforening, kommunal institution, miljøorganisation...)

Kontakt til etniske grupper, etniske nøglepersoner og forankring:

1. Hvordan kom I i kontakt med de etniske grupper (erfaringer, ideer)
2. Er der forskel på de forskellige etniske grupper, når vi taler om kontaktmetoder? (erfaringer)
3. Hvad er en etnisk nøgleperson og hvad kan de hjælpe med?(erfaringer, ideer, holdninger)
4. Gjorde I brug af etniske nøglepersoner, tolke el.lign.?
5. Var det et ønske at bevare kontakten til målgruppen – hvis Ja, hvordan fastholdte i kontakten til målgruppen? (erfaringer, ideer), organisation, nye kurser el.lign
6. Blev målgruppen på nogle måder forpligtede?

Etniske målgrupper:

1. Hvem ville I nå? (de unge, de uuddannede, de dansktalende, de mindre integrerede, kvinderne? Eller hvem?)
2. - og hvem kunne I nå? (erfaringer, holdninger)
3. Hvad med mændene? (medspillere/modspillere?, erfaringer, holdninger)
4. Hvilke kulturelle barrierer har I oplevet har betydning for miljøformidling?
5. Hvilke behov har målgruppen og hvilke krav stillede det til miljøarbejdet? (erfaringer, holdninger)

Miljøambassadører/mentorer:

1. Hvad betydninger har begrebet ”miljøambassadør?”
2. Hvordan har I brugt miljøambassadørerne? (erfaringer, ideer)
3. Skal miljøambassadørerne arbejde frivilligt, forpligtende, lønnet? (holdninger, erfaringer, ideer)
4. Hvordan så målgruppen selv på dette begreb?
5. Oplevede I at målgruppen gik foran?
6. Hvem tog initiativet til aktiviteter og fortsat formidling? Og hvordan blev det sat i system?

Undervisning af etniske grupper:

1. Stillede de forskellige etniske grupper forskellige krav til undervisning? (erfaringer)
2. Kan man blande grupperne? (erfaringer, holdninger)
3. Skulle man have tolk med? (erfaringer, holdninger)
4. Hvilke emner var nemmest at formidle?
5. Gode forslag til udflugtsmål, aktiviteter og emner? (erfaringer, ideer)

Samarbejde på tværs:

1. Hvem arbejdede I sammen med? (erfaringer)
2. Hvad arbejdede I sammen om? (gode historier)
3. Hvilke fordele oplevede I der kan være ved at samarbejde med andre (gode erfaringer)
4. Hvilke problemer oplevede i ved et samarbejde (dårlige erfaringer).
5. Hvad kom mest bag på dig?
6. Er udgangspunktet miljø eller etniske grupper?

Succeskriterier og dokumentation af indsatsen:

1. Hvilke succeskriterier stillede I op?
2. Hvordan har I evalueret og dokumenteret?
3. Eksempler på hhv. kvantitative og kvalitative evalueringsmetoder

Afslutning:

1. Hvad har været de gode erfaringer fra projektet?
2. Har I set andre resultater end de miljørelaterede – hvilke sidegevinster har I eller målgruppen oplevet?
3. Hvordan opstod synergi til andre effekter?
4. Krævede det ekstra ressourcer fra Jeres side eller kom det automatisk?
5. Hvad nåede I ikke?
6. Hvad ville I have gjort anderledes hvis I kunne eller skulle starte op igen?

Interview med målgruppe

Formål med deltagelse:

1. Hvorfor meldte du dig til kurset? Hvad forventede du at få ud af det?
2. Kendte du arrangørerne? Var de vigtigt med en etnisk medarbejder/havde det været bedre, hvis der havde været en etnisk medarbejder?
3. Var det en fordel/ulempe, at det var dit boligselskab eller fra kommunen de organiserede kurset?
4. Tror du der var kommet flere, hvis det ikke var kommune/boligselskab...

5. Kom du alene eller med en bekendt?
6. Skulle du bruge det til uddannelse eller job?

Aktiviteter:

1. Hvilke aktiviteter syntes du bedst om?
2. Hvorfor? (fordi du lærte mest fordi det var nye for dig, fordi det var en udflugt, pga. sociale samvær?)
3. Hvordan var underviserne? Var de vant til undervise etniske grupper?
4. Hvordan var længden på kurset? Var det kursusgange nok eller for mange?
5. Hvilke emner savnede du evt.?
6. Var alle deltagere fra samme etniske gruppe? Var det godt eller skidt?
7. Havde i tolk – var det nødvendigt?

Udbytte:

1. Hvordan har du kunnet bruge kurset?
2. Har du skullet fortælle om kurset til andre bagefter?
3. Hvad valgte du at videreformidle?
4. Hvorfor lige det emne?
5. Har du selv ændret vaner ifht miljø og ressourcer?
6. På hvilke områder og hvordan?
7. Kan du se at nogle af dem, du har talt med har ændret vaner?
8. På hvilke områder?
9. Hvad gjorde du for at påvirke dem? (fortalte, uddelte materialer eller?)
10. Føler du dig som en rollemodel efter at have været på kursus? Hvordan?
11. Fik du andet ud af kurset end viden om miljø/ressourcebesparelser? (lærte du nye at kende, så nye steder, lærte mere dansk, følte dig mere sikker på dig selv, forbedrede dine jobmuligheder)
12. Hvad var det bedste ved kurset?
13. Hvad var du mest utilfreds med? Hvad kan laves om til næste gang?
14. Hvad var sværest?

Afslutning:

1. Har du stadig kontakt til projektet eller de andre deltagere?
2. Hvem organiserer det?
3. Er der kommet flere med?
4. Hvem synes du skal på kursus, hvis der er penge til at gøre det igen?
5. Hvad har jeres mænd/koner taget synes om, du var på det kursus?

D. Eksempler på program for ambassadørkurser

Miljøambassadørkursus i Amager Øst - efteråret 2006			
Dato	Tid	Mødested	Aktivitet
Onsdag d. 6. september	16.30-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i vandets kredsløb og vandforbrug i lejligheden
Onsdag d. 13. september	13.00-15.00	Amagerbro metro kl.12.00	Udflugt til Avedøre Spildevandscenter
Onsdag d. 20. september	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i affald, affaldssortering og genbrug
Ramadan begynder			
Onsdag d. 27. september	9.30-12.30	Amagerbro metro kl.9.30	Udflugt til Amagerforbrændingen
Onsdag d. 4. oktober	11.00-13.30	Dalslandsgade 36 kl.10.30	Udflugt til Genbrugsstation
Efterårsferie			
Onsdag d. 25. oktober	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i el
Onsdag d. 2. november	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i varme og indeklima
Onsdag d. 8. november	13.00-15.00	Amagerbro metro kl.12.00	Udflugt til Energi- og Vandværksstedet
Onsdag d. 15. november	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i kemiske husholdningsprodukter
Onsdag d. 22. november	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Undervisning i formidling
Onsdag d. 29. november	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Øvelser i formidling
Onsdag d. 6. december	17.00-19.00	Beboerlokale Dalslandsgade 36	Planlægning af formidlingsforløb
Juleferie			
Onsdag d. 17. januar	17.00-19.00	Kvarterhuset, Jemtelandsgade 3	Evaluering af formidlingsforløb og planlægning af diplomfest
Onsdag d. 24. januar	17.00-19.00	Salen, Kvarterhuset, Jemtelandsgade 3	Diplomoverrækkelse

Energiambassadørkursus i Albertslund – efteråret 2006	
Dato	Program
Torsdag d. 17. august	Hvad er en energiambassadør og hvorfor skal vi passe på miljøet?
Torsdag d. 24. august	Hvad er en sparepære og hvor mange penge kan vi spare?
Lørdag d. 26. august	Se hvordan man laver affald om til strøm og varme. Udflygt til Vestforbrændingen for hele familien.
Torsdag d. 31. august	Standbyforbrug og hvordan man bruger et Spar-O-Meter
Torsdag d. 7. september	Hvordan kan man spare strøm til køleskab og fryser? Forberedelser til 'Markedsdag i Nord'.
Lørdag d. 9. september	'Markedsdag i Nord'. Vi fortæller andre, hvordan de kan spare energi.
Torsdag d. 14. september	Hvordan kan man spare på varmen?
Torsdag d. 21. september	Evaluering af kurset, kursusdiplomer og afslutningsfest
Vi mødes kl. 18.15 i Beboerhuset, Bækgården 17, og slutter kl. 20.30.	

E. Oversigt over de 16 succeskriterier i Amager Øst

Disse 16 succeskriterier er defineret i projektbeskrivelsen, som er udarbejdet i efteråret 2005.

Kvantitative mål på kort sigt:

- 1) At der er tilslutning til kursusgangene – dvs. 25 deltagere,
- 2) At minimum 75 % af deltagerne mener at have opnået nye kompetencer og handlekraft,
- 3) At minimum 50 % af deltagerne selv mener at have ændret adfærd
- 4) At miljømedarbejderen sammen med miljøambassadørerne får arrangeret min. 60 homeparties eller lign. formidlingsarrangementer.

Kvantitative mål på langt sigt:

- 5) At minimum 30 % af deltagerne oplever en økonomisk gevinst ved en reduktion af el- og varmeregning
- 6) At udgifterne i boligforeningen til bortskaffelse af affald reduceres med 20 %.

Kvalitative mål på kort sigt:

- 7) At miljøambassadørerne deltager aktivt i kursusgangene,
- 8) At miljømedarbejderen udarbejder supplerende informationsmaterialer til uddeling i hjemmene,
- 9) At miljømedarbejderen skaber nye netværk og formidler om miljø til en bredere målgruppe end de 100 miljø-ambassadører – heriblandt også mænd,
- 10) At miljømedarbejderen arrangerer temaaftner og udflugter i relevant omfang, – gerne med inddragelse af miljøambassadørerne og deres børn.

Kvalitative mål på langt sigt:

- 11) At forbedre og synliggøre indvandreres miljøengagement,
- 12) At miljøambassadørerne bliver betragtet som rollemodeller i boligforeningens regi,
- 13) At kontakten mellem beboerne i de involverede boligforeninger øges som følge af det opsøgende arbejde, miljøambassadørerne foretager, og en oplevelse af bedre naboskab,
- 14) At ejendomsfunktionærerne vil opleve større ansvarsfølelse hos beboerne i forhold til lejlighed og udearealer,
- 15) At skabe udgangspunkt for nye netværk med miljø og integration som omdrejningspunkt,
- 16) At metoder til miljøformidling diskuteres med målgruppen og forbedres i projektperioden.

F. Beregninger på effekt af hjemmebesøg i Albertslund

Korrekt indstilling af køleskab/fryser

62 hjemmebesøg pr 1/7

52 besøg hvor den målte temperatur var registreret (resten formodes at være korrekt hvis temperaturen ikke er noteret)

56 % at de besøgte havde fryseren for koldt indstillet (35 ud af 62)

15 hjem havde mere end 1 fryser (men flere havde slukket for skabsfryseren og brugte i stedet en kummefryser)

9 grader var fryseren for koldt indstillet i gennemsnit (315 grader/35 hjem)

En ældre kummefryser bruger ca. 400 kwh pr år (270 l)

Elforbruget stiger mellem 2 og 5 % pr ekstra grad (vi regner her med 3,5 % pr grad som gennemsnit)

Det giver et merforbrug i strøm til fryser på 31,5 % pr hjem med forkert indstillet fryser

Fryseren bruger altså ca. 126 kwh mere pr år. Fordi der er forskel på fryser størrelserne og alderen osv. sætter vi merforbruget til 100 kwh/år i gennemsnit pr hjem med for kolde fryser. Da det ikke var alle hjem der havde forkert indstillet fryser. (35 ud af 62) vil gennemsnittet pr gennemført hjemmebesøg være ca. 56 kwh/år. Alle får udleveret et termometer så de kan indstille korrekt og selv kan kontrollere temperaturen i fremtiden.

Dvs at et hjemmebesøg kan spare gennemsnitlig 56 kwh på strøm til køleskab/fryser

Standby forbrug

De allerfleste er ikke bevidste om standby forbrug. Anslået kender 15 % til standby eller slukker i forvejen for apparaterne når de ikke bruges.

En gennemsnitsfamilie bruger mellem 500 og 1000 kr på standby pr år. Da indvandrerne har færre apparater bruger de måske 500 kr/år. Mindst 1/3 kan spares (ved at slukke for standbyforbruget om natten) dvs. 165kr pr år (ca. = 100 kwh gamle energipriser). Fordi nogle hjem allerede slukker for standbyforbruget i forvejen sættes effekten som et gennemsnit for alle

Dvs. at et hjemmebesøg kan spare gennemsnitligt 85 kwh/år på standbystrøm.

Lys

Mange kender sparepærer men er ikke altid klar over hvor meget de sparer.

Ca. 30 % har uplight lamper (halogen) De fleste er ikke klar over hvor dyrt lys uplight halogenlamper er. Mange har en loftslampe med flere pærer som stuebelysning. Evt med en bordlampe som supplement. Ofte bliver den ikke brugt. Der er ofte sparepærer i loftslamperne.

85% af familierne får råd om hvordan de kan spare med sparepærer

Ved at regne de forslåede besparelser sammen og fordele det på alle besøgte familier kan hver besøgt familie i gennemsnit spare 270 kr ved at skifte til sparepærer. (= ca. 170 kwh i gamle energipriser)

De konkrete beregninger svinger fra 50kr/år til 1200 kr/år

Dvs at et hjemmebesøg kan spare gennemsnitligt 170 kwh/år pr strøm til lys

Alle familier får udleveret en sparepære de kan bruge i deres hjem med det samme. Oftest en 11ww eller 15 w (dvs en besparelse på mellem 500 kr/290 kwh og 750kr /450kwh kr i pærens levetid, hvis de bruger pærer med det samme hvilket de fleste gør, fordi de får en pære der passer til deres behov)

Et hjemmebesøg anslås derfor til at betyde en besparelse på ca. 310kwh pr år. Dette medregner ikke den udleverede sparepære.

G. Eksempler på foldere udviklet til undervisning i Albertslund

💡 Kraftværkerne brænder olie, kul og gas 💡

I Danmark laver vi energi på kraftværker. Kraftværkerne laver el ved at brænde kul, olie eller gas. Samtidig med at kraftværkerne laver el, varmer de vand. Det varme vand løber i rør fra kraftværket til hjemmene. Det varme vand kalder vi fjernvarme. Vi bruger fjernvarme i vores radiatorer. Det varme vand i vores vandhaner er opvarmet af fjernvarme. Når vi har brugt varmen i vandet fra kraftværkerne, så løber vandet tilbage til kraftværkerne.

Olie, kul og gas ligger langt nede i jorden. Olien og gassen i Danmark er 170.000.000 år gammel. Når vi har brugt det hele, er der ikke mere. I verden er der olie til cirka 30 år.

💡 Kraftværkerne får temperaturen over hele jorden til at stige 💡

I de sidste 100 år har mange lande brugt meget energi. Kraftværkerne har brændt meget kul, olie og gas. Når olie og gas brænder, kommer der meget kuldioxid ud i luften.

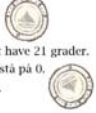
Vejret ændrer sig, fordi der er for meget kuldioxid i luften. Kuldioxid skriver man også på denne måde: CO₂. Kuldioxid er ikke giftig. Men kuldioxid er farlig, fordi kuldioxid får temperaturen til at stige over hele jorden.

Vejret ændrer sig over hele jorden, fordi temperaturen stiger. I nogle lande regner det ikke, og i nogle lande regner det meget. I nogle lande dør planter og dyr, fordi der mangler vand. I andre lande drukner mennesker og dyr, fordi det regner alt for meget. Temperaturen stiger meget lidt, men alligevel ændrer vejret sig meget.

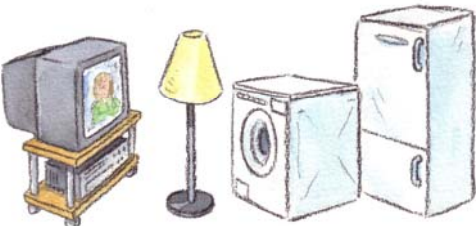
Vi skal spare på el og varme. Hvis vi sparer på energien, er der også olie, kul og gas til vores børnebørn. Hvis vi sparer på energien, stiger temperaturen på jorden ikke så meget.

💡 Hvad kan du gøre? 💡

Du kan spare på elektriciteten

- 💡 Sluk for lyset, når du ikke bruger det.
- 💡 Sluk for fjernsynet på kontakten på væggen.
 Hvis du slukker på fjernbetjeningen, bruger fjernsynet stadig el.
- 💡 Brug sparepærer.
 Sparepærer bruger mindre el.
- 💡 Tjek temperaturen i dit køleskab og i din fryser.
 Køleskabet skal være +5
 Fryseren skal være -18
- 💡 Vask sengetøj, undertøj, viskestykker, håndklæder og karklude ved 60 grader.
- 💡 Vask tøjet ved 30 eller 40 grader.
- 💡 Du kan spare på fjernvarmen:
 Stil alle radiatorer på det samme tal.
 Se på et termometer. Det er normalt at have 21 grader.
 Når du åbner vinduet, skal radiatoren stå på 0.
 Brug meget lidt vand, når du går i bad.

💡 Vi bruger meget energi 💡

Elektricitet bruger vi til vores fjernsyn, lamper og vaskemaskiner. Elektricitet betyder det samme som el.

Fjernvarme bruger vi i vores radiatorer, så vi kan få varme i vores lejligheder og huse.

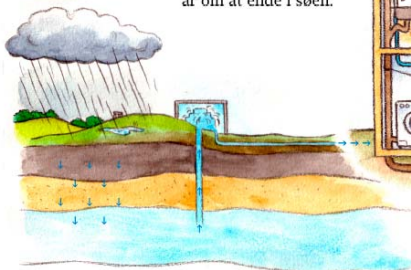
El og fjernvarme er energi. Når vi tænder for ovnen i køkkenet, bruger vi energi. Og når vi åbner for radiatoren, bruger vi energi. I Danmark bruger vi meget energi.

Albertslund Sprog- og Integrationscenter i samarbejde med Agenda Center Albertslund
layout og illustrationer: Ingeborgdesign, 2005

✿ Det tager 50 år at lave rent vand i Danmark ✿

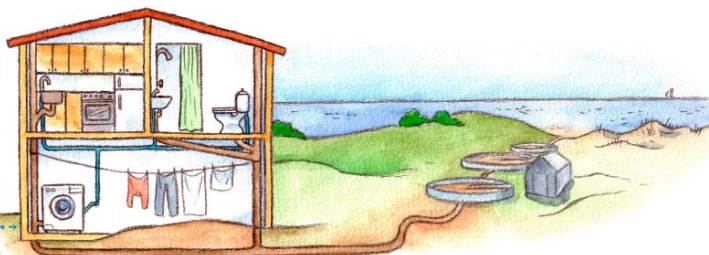
Når det regner, løber vandet ned gennem jorden. Vandet løber meget langsomt. Jorden renser vandet for snavs og bakterier, så vandet bliver rent. Det rene vand ender i en sø langt nede under jorden. Vandet er mange år om at ende i søen.

Vandværket pumper vandet op fra søen under jorden. Vi bruger vandet i vores vandhaner. Derfor drikker vi vand, der er mere end 50 år gammelt.

Desværre bruger vi for meget vand. Søerne under jorden bliver mindre og mindre. Vi bruger mere vand, end naturen kan lave af regnvandet. Hvis vi ikke sparer på det rene vand, vil det blive svært at få rent vand. Rent vand vil blive meget, meget dyrt.

✿ Brugt vand kan forurene ✿

Vi bruger rent vand til at skylle grøntsager, til opvask, til tøjvask, til bad og til toiletet. Når vi har brugt vandet, løber det ned i kloakken. Vandet løber gennem kloakken til et rensningsanlæg. Rensningsanlægget renser vandet. Rensningsanlægget fjerner papir og noget gift. Rensningsanlægget kan ikke fjerne alt. Vandet bliver ikke rent. Vaskepulver og klorin bliver i vandet. Der er også andet gift, der bliver i vandet. Bagefter løber vandet ud i havet. Dyr og planter bliver syge af giften i vandet.

Vi skal spare på vaskepulver, og vi skal ikke bruge gift, for vi skal ikke ødelægge havet med gift og vaskepulver.

✿ Hvad kan du gøre? ✿

Spar på vandet

- ✿ Luk for vandet, når du ikke bruger det.
 - Gør tandbørsten våd og luk for vandet, mens du børster tænder.
 - Brug en balje, når du vasker op. Luk for vandet.
 - Brug en balje, når du skræller kartofler og renser grøntsager. Luk for vandet.
 - Brug en balje eller køleskabet, når du tør frosne madvarer op. Luk for vandet.
- ✿ Tag et kort brusebad og ikke karbad.
- ✿ Få repareret toiletet eller vandhanerne, hvis de løber eller drypper.
- ✿ Brug ikke forvask, når du vasker tøj i vaskemaskinen.

Spar på giften

- ✿ Brug kun lidt vaskepulver.
 - På pakken med vaskepulver står der, hvor meget vaskepulver du skal komme i vaskemaskinen. Køb vaskepulver med miljømærke.
- ✿ Brug aldrig klorin.
 - Hvis du gør rent med sæbe, har du ikke brug for klorin.
 - Hvis du vil fjerne alle bakterier, kan du bruge kogende vand.
- ✿ Brug ikke skyllemiddel, når du vasker tøj.
 - Skyllemiddel forurener meget. Skyllemiddel kan give allergi.
 - Håndklæder tørrer dårligere, hvis du bruger skyllemiddel.

✿ Vi bruger meget vand ✿

I Danmark bruger vi meget rent vand. Vi har rent vand i vandhanerne. Vi bruger rent vand, når vi renser grøntsager. Vi bruger rent vand, når vi vasker op. Vi bruger rent vand, når vi vasker os. Og vi bruger rent vand i toiletet.

Én person bruger ca. 120 liter vand hver dag. Rent vand koster penge. En familie på 5 personer betaler ca. 8.600 kr. for vand hvert år.

H. Eksempel på indhold i kursusmapper i Amager Øst

Praktiske oplysninger: Kursusprogram, telefonnumre, deltagerliste

Om vand:

Foldere fra Københavns Energi: "Alt om vandforbrug", "Alt om afløb og kloak", "Fra kilde til kande" og "Rent vand fra grunden"

Hjemmelavet folder fra Agendacenter Sundbyøster om vand.

Slides fra undervisningen.

Om affald:

Affaldsguiden, R98

Batteripose

Sorteringsvejledning, Amagerforbrænding

Dokument med beskrivelse af, hvad der sker, når man smider affald til genbrug

Dokument med beskrivelse af processen på kraftvarmeværket

Slides fra undervisningen.

Om el:

Foldere fra DONG Energy: "Sådan bruger du et Sparometer" og "Alt om el-forbrug"

Foldere fra Elselskaberne i Danmark: "Hvorfor betale for ingenting (standby)" og

"Teenageren – fremtidens elbombe?"

Energimappe fra DONG Energy: "Tag temperaturen på dit energiforbrug"

Hjemmelavet folder fra Agendacenter Sundbyøster om el.

Slides fra undervisningen.

Om varme:

Folder fra Københavns Energi: "Alt om fjernvarme"

Slides fra undervisningen.

Om rengøring:

Foldere fra Miljøstyrelsen: "God kemi er ikke altid nok (om babykemi)" og "Kig efter Blomsten og Svanen når du køber ind - Værd at vide om tøj og vask"

Folder fra Miljø & Sundhed: "Ren information om mærker og miljø"

Liste med miljømærkede produkter til husholdningen, pris og butik.

Slides fra undervisningen.

Om formidling:

Slides fra undervisningen.

Skema til brug for evaluering af formidlingsindsats

Opsamling:

Slides fra undervisningen.

I. Kontaktpersoner i projekterne²⁹

Albertslund	Projektleder Signe Landon Agendacenter Albertslund Kanalens Kvarter 32 2620 Albertslund 43 62 20 15 landon@agendacenter.dk
Amager Øst	Projektleder Hodan Osman Agendacenter Sundbyøster Jemtelandsgade 3, 1. 2300 København S 32 82 58 10 hodan@a21sundby.dk
Herning	Projektlederen stoppede, da projektet blev afsluttet i foråret 2006.
København	Projektleder Henrik Lilja Håndværksrådet Islands Brygge 26 2300 København S 32 63 03 15 lilja@hvr.dk
Vollsmose	Projektleder Preben Munch Odense Andelsboligforening Thomas B. Thriges Gade 24 5000 Odense C 63 13 31 33 preben@bondebjerget.dk

²⁹ Pr. ultimo 2007

J. Andre projekter – til inspiration

”Fra A til Mimersgadekvarteret”

Mimersgadekvarteret, København N

Projektholder: Center for Miljø, Københavns Kommune (tlf. 33 66 58 00)

Kontaktperson: Mariann Anderson

”Frivillige affalds- og energiagenter i Taastrupgaard”

Taastrupgaard, Taastrup

Projektholder: Teknologisk Institut (tlf. 72 20 20 00)

Kontaktperson: Kim Sørensen

”Miljøambassadører på forskellige sprog”

Urbanplanen, København S

Projektholder: Partnerskabet (tlf. 32 55 36 35)

Kontaktperson: Iman Ahmad

Miljøambassadører

Apostelgården, København V og Mjølnerparken, København N

Projektholder: Center for Miljø, Københavns Kommune (tlf. 33 66 58 00)

Kontaktperson: Mariann Anderson